

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Vliv dosaženého stupně vzdělání na druh páchaní trestné činnosti a
na následný výkon trestu odnětí svobody u vězněných osob**

*(Influence of achieved education degree on type of criminal offence
and on following imprisonment)*

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Radomír Macků**

**Vypracovala:
Petra Vašková DiS.**

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Vliv dosaženého stupně vzdělání na druh páchaní trestné činnosti a na následný výkon trestu odnětí svobody u vězněných osob* zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Kuřimi dne 30. 3. 2012

Podpis .....
Vašková Petra DiS.

Poděkování

Děkuji panu Mgr.Radomíru Macků za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování bakalářské práce.

Rovněž bych chtěla poděkovat svému partnerovi Bc. Pavlu Brázdovi, kterého si vážím za jeho morální podporu, trpělivost a pomoc ve formě předaných zkušeností ze své mnohaleté praxe ve vězeňství.

Petra Vašková DiS.

OBSAH

Úvod	2
TEORETICKÁ ČÁST.....	4
1 Pachatelé.....	4
1.1 Vzdělání jako hodnota, škola nejen jako zdroj vědomostí.....	4
1.2 Obecná definice pachatele a trestného činu	5
1.3 Vliv intelektu pachatelů na páchaní trestné činnosti.....	6
1.4 Vzdělání pachatelů versus recidiva.....	8
1.5 Nejčtenější trestné činy páchané na území České republiky – rok 2011	9
1.6 Vybrané trestné činy a vzdělanost pachatele	11
2 Odsouzení.....	22
2.1 Nástup do výkonu trestu	22
2.2 Prvotrestání a poprvé věznění odsouzení.....	23
2.3 Obecná kritéria pro možnosti vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody ..	25
2.4 Vzdělávací aktivity jako nedílná součást zacházení s odsouzenými	28
2.5 Vzdělání versus sociální zdatnost	29
2.6 Negramotní odsouzení	30
3 Vztah sociální pedagogiky k tématu bakalářské práce	32
PRAKTICKÁ ČÁST	34
4 Výzkum	34
4.1 Popis použitých výzkumných metod	34
4.2 Postup při ověřování hypotézy H1	34
4.3 Postup při ověřování hypotézy H2.....	42
4.4 Závěr výzkumné části	52
Závěr	53
Resumé.....	55
Anotace.....	56
Klíčová slova	57
Použitá literatura.....	58
Seznam příloh.....	60

Úvod

Téma týkající se problematiky vězeňství jsem si zvolila zcela cíleně. Pracuji již čtvrtým rokem ve Věznici Kuřim ve funkci vrchní asistent oddělení výkonu trestu. Denně se setkávám s odsouzenými muži, kteří si odpykávají trest odnětí svobody ve věznici s dozorem a s ostrahou. Má práce je možná pro někoho zvláštní, pro někoho riziková, pro někoho odpuzující svým prostředím a klientelou. Pro mne je to práce plná netradičních lidských příběhů a osudů, práce nevšední a pestrobarevná, práce, ve které i přes občasné pochybnosti vidím smysl.

Zvyšování vzdělanosti a kulturnosti občanů je jedním z opatření, které podle odborné i laické veřejnosti přispívá ke snížení rizika kriminality. Na území České republiky je v 36 věznicích umístěno v průběhu posledních let průměrně 19 až 23 tisíc vězňů. Každý z pachatelů se do výkonu trestu dostal z různých příčin, důvodů, míry provinění apod. Každý z nich spáchal nějaký druh trestné činnosti.

V bakalářské práci se zabývám problémem dosaženého vzdělání pachatelů trestných činů, odsouzených osob ve výkonu trestu a okrajově i možnostmi vzdělávání ve výkonu trestu.

Cílem mé bakalářské práce je hledání odpovědi na dvě otázky. Za prvé, zda druh trestné činnosti souvisí se stupněm vzdělání pachatele a do jaké míry. Za druhé, zda dosažená výška vzdělání nějak ovlivňuje průběh výkonu trestu u odsouzeného, zejména jeho adaptaci na výkon odnětí svobody.

Teoretická část práce je členěna do dvou hlavních kapitol, které jsou z důvodu přehlednosti rozděleny do několika menších podkapitol. První kapitola je zaměřena na pachatele trestné činnosti, druhá na již odsouzené osoby. Třetí, obsahově kratší kapitola, pojednává o vztahu tématu s oborem sociální pedagogiky. Praktická část práce obsahuje výzkum.

V první kapitole se zaměřuji na zjištění, zda má dosažené vzdělání vliv na predikci kriminálního chování jednotlivce a na recidivu trestné činnosti. Zamýšlím se nad tím, zda údaje o výšce dosaženého vzdělání vypovídají něco o intelektové úrovni pachatelů trestných činů. U vybraných trestných činů popisuji profil pachatele zejména po stránce osobnostní a vzdělanostní.

V druhé kapitole teoretické části se zabývám rozбором toho, zda dosažený stupeň vzdělání nějak ovlivňuje adaptaci odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody.

Tato otázka je rovněž rozebírána ve výzkumné části práce jako druhá z hypotéz. Rovněž se pokouším rámcově zmapovat vzdělanost současné vězeňské populace. Ukazují možnosti vzdělávání, které jsou nabízeny odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody.

Ve třetí kapitole teoretické části práce uvádím souvislosti jak sociální pedagogika, zabývající se mimo jiné také vzděláváním rizikových a sociálně vyloučených skupin obyvatelstva, pomáhá v oblasti prevence kriminality, při práci s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody a taktéž i v následné systematické, převážně sociálně pedagogické péči o osoby propuštěné z výkonu trestu.

Ve výzkumné části práce ověřuji dvě stanovené hypotézy a interpretuji výsledky výzkumu.

Má bakalářská práce vychází jak z dostupných literárních pramenů, analýz osobních spisů odsouzených, tak z poznatků získaných každodenní praxí s odsouzenými.

Přínos zpracování daného tématu vidím především v možném využití kolegy pracujícími v oblasti vězeňství, kterým může posloužit jako zdroj informací pro jejich práci a v obecné rovině i pro osvětu laické veřejnosti. Práce by měla být přínosem pro lepší orientaci v problematice vzdělanosti pachatelů trestných činů a následně odsouzených osob.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Pachatelé

1.1 Vzdělání jako hodnota, škola nejen jako zdroj vědomostí

Podle Saka je vzdělání fenoménem, který má „*transgenerační charakter*“. Považuje ho za součást „*kulturního kapitálu*“, který je vytvářen a rozšiřován každou další generací. Vzdělání jako součást životního způsobu, životní dráhy a hodnotové orientace je součástí kulturního kapitálu jedince, rodiny, rodu, společnosti. „*V některých vrstvách společnosti nejsou důvodem menšího podílu dětí na středních a vysokých školách nižší intelektové schopnosti či talent, ale především nižší kulturní kapitál těchto vrstev, rodin, dětí.*“ (Sak 2007:128)

Potvrzuje tak můj názor, že vzdělání jako hodnota a součást životního stylu koreluje nejen s úrovní vzdělání daného jedince, ale i s dosaženou vzdělanostní úrovní rodičů či nejbližšího sociálního okolí.

„Jaké jsou výsledky nízkého kulturního vzdělanostního kapitálu, ilustruje pozice romského etnika naší společnosti.“ (Sak 2007: 128)

Škola patří mezi důležité socializační instituce. V životě jedince představuje nejen zdroj informací a poznatků týkajících se vzdělání jako sumy vědomostí. V období dospívání je pro jedince škola jakýmsi centrem veřejného života.

Matějček se domnívá, že období školního věku je z hlediska prevence trestné činnosti nejsložitější a nejvýznamnější etapou života. „*Dítě rychle rozšiřuje svůj obzor, touží po nových poznacích, lépe uvažuje. Jeho jednání je rafinovanější, lépe chápe dopad morálního trestu. V tomto období lze snadněji než v pozdější době vhodným výchovným přístupem na dítě působit a získat ho pro pozitivní zájem, protože v tomto věku velmi tíhne k dospělým.*“ (Matějček 1991:196)

Škola je prostředí, kde dochází k navazování vztahů s vrstevníky i k pochopení autorit. Učíme se v ní i spoustu komunikačních technik, zvládání zátěžových situací, učíme se bránit i prosazovat své zájmy. Dochází zde k podněcování k pozitivním změnám, preferencím, postojům mladého člověka, který se připravuje na vstup do života. Dává nám základy pro schopnost adaptace na procesy změn, které se ve společnosti dějí. Kraus v této souvislosti uvádí, že nás škola učí používat procesy

rozhodovací, schopnosti reagovat na jednotlivé rychlé změny života. Taktéž v ní vidí jakousi výzbroj mladých lidí k tomu, aby měli sílu vzdorovat „*různým vlnám (hrací automaty) a nástrahám (drogy) života, větší zodpovědnosti za jednání své i druhých, posilovat altruistické tendence, solidaritu.*“ (Kraus 2001:86) V podstatě jde i o to, že člověk by se měl pomocí vzdělávacího procesu naučit vyznat i sám v sobě.

Mezi jednu z funkcí školy řadí Kraus i funkci selektivní. To znamená, že „*škola funguje jako výtah, který člověka vysadí v jistém podlaží (zaměstnanecká pozice, sociální prestiž), podle toho jaký stupeň a typ školy absolvuje, případně jakých školních výsledků dosáhl.*“ (Kraus 2001:88)

Tento druh selekce může být determinantem predikujícím vznik kriminálního způsobu života, ovšem také nikoli. To, že jedinec dosáhne pouze základního vzdělání a celý život se bude pohybovat pouze po dráze dělnické profese s nízkým sociálním statusem, ještě neznámá, že nemůže být v životě spokojen a nebude mít pocit životní naplněnosti. Ekonomická měřítka související s tímto statusem jsou sice velmi nepříznivá, ale i dobře ekonomicky situovaní jedinci se dopouštějí kriminality bez závislosti na výši jejich životního statusu.

Diskutovanou otázkou je vztah mezi vývojem kriminality a mírou nezaměstnanosti. Ovšem materiály policejních statistik a zpráv z oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti ukazují, že nezaměstnanost je pouze jedním z mnoha faktorů, které míru kriminality ovlivňují.

1.2 Obecná definice pachatele a trestného činu

Pachatel

„(1) *Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.*

(2) *Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.*“ (§22, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

„Pachatelem se rozumí, nevyplývá-li z jednotlivého ustanovení trestního zákona něco jiného, i spolupachatel a účastník.“ (§113, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Trestný čin

„(1) Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

(2) K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“ (§13, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

„Trestným činem se rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc.“ (§111, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

1.3 Vliv intelektu pachatelů na páchaní TČ

Každého z nás asi někdy v souvislosti s informací o spáchaném trestném činu napadla otázka: „Co je to za člověka, že mohl něco takového udělat?“ Pokud zkoumáme a zjišťujeme charakterové vlastnosti a tvoříme jeho psychologický profil, zajímá nás i jak vysoký je intelekt pachatele.

„Představa o absolutní, zásadní a trvalé odlišnosti osobnosti pachatele od nekriminální většiny je překonaným mýtem forenzní psychologie a kriminologie.“
(Čírtková, Červinka, 1994:154)

Otázkou, nakolik výše intelektu predikuje potenciální delikventní chování, se zabývá ve své studii Netík. Dochází k závěru, že podprůměrná složka intelektu je sice prediktorem potencionálního uvěznění, ovšem tato složka je stejně silným prediktorem jako jiné zásadní rizikové faktory při výchově a vývoji jedince. Mezi rizikové faktory řadí např. nízký příjem rodiny, početnost rodiny, nedostatečné výchovné metody, slabý rodičovský dohled. Ovšem ona zmiňovaná nízká úroveň složky intelektu je na druhou stranu slabším prediktorem než kriminalita či následné odsouzení rodiče vychovávaného jedince nebo samotné vzdorovité chování jedince vůči rodičům.

Velmi zajímavé je Netíkovo zjištění: „*spojení mezi inteligencí a delikvencí může být názorně ukázáno navenek formou schopnosti manipulovat s abstraktními pojmy.*“ (Blatníková, Netík 2008:18)

Domnívá se, že pokud má osobnost vyvinutou schopnost pracovat s abstraktními pojmy a nesehává v testech a školních znalostech, je ve škole úspěšná. Pokud pracovat s abstraktními pojmy nezvládá, může za to nižší intelekt, ovšem může to být způsobeno i slabou vůlí (nemotivovaností dítěte). Tato slabá vůle a nechuť k dané činnosti se potom projevuje i u výkonu jiných činností. Někjaký druh testu psychologického rázu s užitím abstraktních pojmů může pro jedince představovat nedostatečně zajímavou činnost, takže mu nestojí za to překonávat překážky k jeho splnění. Stejně tak i škola a nároky v ní na jedince kladené vyžadují permanentní, dlouhodobé a systematické úsilí. „*Takže intelektuální lenost u chronických recidivistů je také jakýmsi vysvětlujícím činitelem.*“ (Blatníková, Netík 2008:18)

Napadá mě i souvislost neúspěchu ve škole s potenciální motivací k záškoláctví, které se v anamnézách pachatelů často vyskytuje jako údaj dokreslující jejich školní docházku. Záškoláctví pak poskytuje prostor pro potenciální nastartování kriminálního chování v důsledku množství nevyužitého volného času a vlivu stejně zaměřených, nemotivovaných vrstevníků.

Netík se dále zamýšlí ve své studii nad otázkou IQ testů, aplikovaných většinou na žácích základních škol. Dochází k závěru, že „*IQ testy slouží k měření schopnosti mít úspěch ve škole, což se může lišit od inteligence. Nízké IQ proto předpovídá školní selhání, a existuje mnoho kriminologických teorií, které tvrdí, že školní selhání vede k delikvenci.*“ (Blatníková, Netík 2008:19)

Řečeno souhrnně – výška intelektu se jako přímo úměrný predikátor následného delikventního chování nedá jednoznačně definovat. Spíše než nedostatečný intelekt se v anamnéze delikventů objevuje fakt, že u nich došlo k selhání v procesu vzdělávání (v období školní docházky) a to se posléze projevilo i na výši jejich dosažené kvalifikace. Ovšem výška intelektu pachatelů nesouvisí vždy s výškou dosaženého vzdělání. Selhání ve školním procesu může mít spoustu jiných důvodů než je nedostatek intelektu.

1.4 Vzdělání pachatelů versus recidiva

Jelikož účel výkonu trestu odnětí svobody má mimo jiné mezi svými funkcemi také jmenovanou funkci ochrannou, je třeba se zamyslet i nad širším významem této definice. Kromě ochrany společnosti a izolace pachatele od ní, tedy jeho umístěním do výkonu trestu, je tu ještě návaznost ochrany společnosti po propuštění odsouzeného z výkonu trestu. Stručně řečeno, jak je společnost chráněna od další potenciální trestné činnosti odsouzeného a tedy jak velké je procento recidivy pachatelů trestných činů po výkonu trestu odnětí svobody. Jde tedy o to, jak úspěšná je následná reintegrace odsouzeného do společnosti, zda program zacházení s odsouzenými, který ve výkonu probíhá a má úspěšnou integraci nastartovat, je efektivní.

Velmi zajímavé jsou poznatky a závěry z validizační studie SARPO, kterou realizovala Vězeňská služba ČR ve spolupráci s Probační a mediační službou na podzim roku 2009. Vzorek respondentů byl složen z propuštěných odsouzených. Sledovala se míra selhání z hlediska recidivy trestné činnosti po 18 měsících od propuštění. Za selhání byl považován zejména návrat do výkonu trestu nebo vazby, případně jakékoli další pravomocné odsouzení těchto osob ve výše zmiňovaném časovém horizontu.

Do této validizační skupiny byl zahrnut vzorek 263 osob, z toho 250 mužů a 13 žen. Z výsledků vyplynulo, že z hlediska věku jednoznačně více selhávají osoby do 29 let, tedy mladí pachatelé. S přibývajícím věkem pak stupeň selhávání postupně klesá.

„Vzdělanostní struktura souboru je jednoznačně zastoupena nižším stupněm dosaženého vzdělání, téměř polovina respondentů má maximálně základní školu (44%), střední nebo vyšší vzdělání je spíše výjimkou (11%) a tyto osoby také vykazují nejnižší míru selhání. Naopak osoby s nedokončenou ZŠ nebo absolventi zvláštních škol selhávají enormě často (61%)“. (časopis Trestněprávní revue č.9/2010 – Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminologických rizik a potřeb pachatele, str. 5-6)

Obecně dle průzkumů Vězeňské služby i Policie ČR je zřetelné, že výrazně vzrůstá počet recidivistů i jejich podíl ve struktuře pachatelů.

(Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky, interní materiál PČR)

Z výše uvedeného je patrné, že úspěšnost resocializace aplikované ve výkonu trestu není zdaleka tak úspěšná jak by společnost očekávala či si kladla na cíl. Zejména

u pachatelů s nízkým stupněm vzdělání je recidiva natolik palčivým problémem, že je zde určitě nutné zamyslet se nad možnými způsoby řešení tohoto problému.

1.5 Nejčtenější trestné činy páchané na území České republiky – rok 2011

Pokud chci hovořit o trestné činnosti a pachatelích trestných činů, je třeba si nejdříve zmapovat, jaké trestné činy jsou na území naší republiky nejčastěji páchany. K zjištění tohoto faktu nám nejlépe poslouží statistika Policie ČR, která (jakožto orgán činný v trestním řízení) tyto trestné činy šetří a eviduje.

Při zkoumání zastoupení jednotlivých druhů trestných činů v rámci celkové kriminality páchané na území ČR jsem paralelně sledovala i údaj o tom, jak velkou měrou přispívají k počtu páchaných trestných činů recidivující pachatelé. Tento údaj může modelově sloužit jako zdroj dat pro jednu z dalších kapitol mé práce, která se zabývá souvislostí mezi recidivou a dosaženým stupněm vzdělání. Některým ze zmiňovaných trestných činů se budu podrobněji zabývat v následující části práce. Předkládaná data jsou údaje uvedené ve statistice Policejního prezidia ČR za rok 2011.

Mezi nejčtenějšími trestnými činy, které jsou páchany v posledních letech na území České republiky, se vyskytují: majetková trestná činnost (zejména krádeže), loupeže, činy hospodářské kriminality a mravnostní trestné činy.

Krádeže dělí Policie ČR na dvě skupiny, a to na *krádeže vloupáním* (vloupání do obchodů, chat, rodinných domků, škol či jiných objektů) a na *krádeže prosté* (kapesní, motorových vozidel, jízdních kol, věcí na nádražích, během jízdy v dopravním prostředku atd.). Krádeží vloupáním bylo v roce 2011 evidováno 59 672 případů, což je zhruba polovina oproti zjištěným 124 274 krádežím prostým. Z celkového množství všech zjištěných krádeží (183 946 případů) bylo recidivisty spácháno 29 081 krádeží, což tvoří 15,8 %.

Do majetkové trestné činnosti Policie ČR řadí, kromě krádeží, zejména podvod, zpronevěru, neoprávněné užívání cizí věci, poškozování cizí věci apod. – tato skupina představuje za loňský rok 203 675 trestných činů. Krádeže jsou vyhodnoceny samostatně – viz výše.

Počet objasnovaných vražd byl v uvedeném období 173, z toho 69 vražd bylo spácháno recidivisty (39,9% z celkového počtu, tedy vysoký podíl činů páchaných

recidivujícími pachateli).

Loupeže byly spáchány v 3761 případech a z toho v 35% byly páčány recidivujícími pachateli. I zde je tedy podíl dříve trestaných pachatelů dost vysoký.

Mravnostní trestné činy představují za loňský rok 2086 případů, přitom do této kategorie jsou zahrnuty jak komerční formy sexuálního zneužívání, tak nekomerční jednotlivé ataky na jako je znásilnění (675 případů). Recidiva v tomto případě dosahuje 25%.

Do hospodářské kriminality je zařazeno především neoprávněné držení platební karty, dotační, úvěrový či pojistný podvod, zpronevěra, úplatkářství apod. Tato skupina trestných činů je vyčíslena počtem 28 216 případů, z toho recidivisté spáchali 5631 případů.

Zbytek spáchaných trestných činů lze shrnout pod pojem ostatní trestná činnost (výtržnictví, sprejerství, atd.), činy související s výrobou, distribucí omamných a psychotropních látek (606 případů) a maření výkonu úředního rozhodnutí (13 796 případů z toho 9 917 případů recidiva).

Rasisticky motivované trestné činy představují jen velmi malý zlomek z celkové kriminality – 145 případů za rok 2011, což je 0,05 % z celkové trestné činnosti.

Shrneme-li celkovou kriminalitu za rok 2011 (317 177 zjištěných případů), dojdeme k závěru, že z 23,4 % byla páčána recidivujícími pachateli.

(<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-374076.aspx>, 25.1.2012)

Pro možné porovnání uvedu i četnost vybraných trestných činů osob ve výkonu trestu odnětí svobody ke dni 31.12.2011. Údaje poskytuje Vězeňská služba ve své ročence za rok 2011.

Četnost vybraných trestných činů ve výkonu trestu odnětí svobody		
Paragraf /*	Název TČ	Počet ods. ve VT
§219/§140	vražda	1247
§243/§173	loupež	2922
§241/§185	znásilnění	504
§202/§358	výtržnictví	1216
§171/§337	maření úředního rozhodnutí	3068
§247/§205	krádež	8530
§250/§209	podvod	1728
§250/§211	úvěrový podvod	755
§248/§206	zpronevěra	744
§249b/§234	neopráv. držení plat. karty	1710
§198/§335	hanobení národa, rasy...	7

/*členění dle zákona č.140/1961 Sb. a zákona č. 40/2009 Sb. (www.vscr.cz, 3. 3. 2012)

Faktem je, že především vlivem médií může občan nabýt dojmu, že např. mravnostní kriminalita nebo rasově motivovaná kriminalita je páchána v mnohem vyšší míře, než je tomu ve skutečnosti. Je ovšem nutné mít na zřeteli, že informační média si pro své reportáže vybírají informace o kriminalitě co nejvíce šokující či zajímavé pro televizního diváka či čtenáře, nikoli trestné činy nejvíce páchané. V tomto směru pak mediální obraz zkresluje řadovému občanu představu o páchané trestné činnosti v naší republice.

1.6 Vybrané trestné činy a vzdělanost pachatele

Doporučený rozsah bakalářské práce neumožňuje podrobný vzdělanostní rozbor pachatelů všech trestných činů, které jsou definovány v trestním zákoníku. Vybrala jsem tedy jen některé trestné činy, které mne zajímaly nejvíce a tyto budu v následující kapitole podrobněji popisovat.

Loupež

„(1) Kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.

(2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny,

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,

c) způsobí-li takovým činem značnou škodu, nebo

d) spáchá-li takový čin v úmyslu umožnit nebo usnadnit spáchání trestného činu vlastizrady (§ 309), teroristického útoku (§ 311) nebo teroru (§ 312).

(3) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu.

(4) Odnětím svobody na deset až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná.“

(§173, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Trestný čin loupeže je příkladem především pouliční kriminality. Z hlediska zařazení stojí loupež na jakémsi rozhraní mezi násilnou a majetkovou trestnou činností. Loupež je trestný čin, který má dva objekty, neboť předmětem trestně právní ochrany je jak osobní svoboda, tak majetek, jehož se ve formě cizí věci chce pachatel násilím nebo pod pohrůžkou bezprostředního násilí zmocnit.

Loupež je jeden z nejčastějších a nejzávažnějších trestných činů vůbec. Intenzita násilí, která se při tomto trestném činu objevuje, odlišuje na jedné straně loupež od krádeže a na straně druhé od loupežné vraždy. Typickým prostředím, které je pro pachatele loupeže příznivé svou anonymitou i příležitostmi, je velké město. Prostředí venkova či maloměsta naskýtá podstatně méně možností pro páčání tohoto činu, což však neznamená, že se zde občas loupeže neobjevují.

V posledních letech se dozvídáme z médií, že agresivita pachatelů trestných činů roste, zvyšuje se brutalita útoků na oběti. Tento fakt potvrzují i analytické výzkumy kriminologických ústavů. Znepokojivý je fakt, že důvody pro páčání loupeže jsou leckdy pouze získání zanedbatelných finančních částek či mobilní telefon. Míra násilí užitého na oběť je zcela neúměrná kořisti, kterou pachatel získá. Také útoky na seniory či postižené spoluobčany se stávají běžnými a pachatelé je volí jako lehce dosažitelný cíl pro své obohacení.

Co se týká osobního profilu samotného pachatele loupeží, vyplývá ze statistiky Vězeňské služby, že věkově převládající skupinou pachatelů jsou muži 18-29 let (zhruba 2/3 pachatelů loupeže), podíl pachatelů ve skupině nad 39 let je již naprosto zanedbatelný. (www.vscr.cz, 2. 11. 2011)

Fakt, že tohoto trestného činu se dopouští především mladí muži, potvrzuje i řada zveřejněných zahraničních či domácích výzkumů.

Messerschmidt u pachatelů loupeží upozorňuje nejen na vysoký podíl mladých mužů, ale stejně tak i na vysoký podíl příslušníků etnických minorit. Vyslovuje přitom názor, že zastoupení mladých mužů z těchto skupin mezi pachateli loupeží, které obvykle ani zdaleka neodpovídá jejich poměrnému zastoupení v populaci jako celku, je možno vysvětlit pomocí maskulinních vzorců chování, pro něž je typický určitý vzdor. Pouliční násilná kriminalita je svým způsobem možností, jak projevit svou mužnost, moc a sílu, a jak se zároveň vyrovnat s negativními zkušenostmi ze škol, se špatnými sociálními podmínkami, rasismem, nepřilíš dobrými vyhlídkami na budoucnost, či s pocity nedostatečné moci a síly. „*Loupež tak představuje pro tyto osoby takřka ideální*

šanci chovat se mužně a drsně, a osvojovat si tak role náležející příslušníkům mužského pohlaví v jakési opozici k tradiční výchově uvnitř škol.“

(Rozum 2005:12-13)

Výše bylo uvedeno, členění zabývající se především způsobem provedení loupeže a metodami uskutečnění samotného činu. Pro moji práci je však důležitější jiné hledisko. Mne zajímá především profil pachatele samotného, a to nejen jeho charakterové a morální vlastnosti, ale i vzdělanostní úroveň osobnosti. Této problematice se věnoval Jambor ve svém výzkumu v roce 1978, kdy porovnával počty trestně stíhaných pachatelů v roce 1976, 1977 a 1978 u Krajské prokuratury v Ostravě a u okresních prokuratur v Karviné, Frýdku-Místku a Olomouci.

Jamborův výzkum taktéž ukázal, že v absolutní většině byli pachateli muži. *“Z celkového počtu stíhaných osob bylo pouze 6 žen. Z hlediska věku jednoznačně převažovali pachatelé ve věku do 29 let (95,8 % ze všech známých pachatelů), nejsilnější zastoupení pak měla věková skupina 20 až 29 let (48,7 % ze všech známých pachatelů).“ Zajímavé jsou ovšem údaje o vzdělání pachatelů – „50,7 % mělo vzdělání neúplné (19,4 % z nich absolvovalo zvláštní školu), 47,3 % mělo úplné základní vzdělání. Pouze jedna osoba měla vzdělání vyšší, dvě osoby byly naproti tomu negramotné.“*

S ohledem na trestní minulost pachatelů autor poukazuje na skutečnost, že „64 % pachatelů již bylo trestáno, ovšem jen jednoho z nich bylo možné hodnotit jako zvlášť nebezpečného recidivistu.“ Ukázalo se rovněž, že zcela převládalo špatné rodinné prostředí pachatelů (86 osob), přičemž u svobodných pachatelů šlo o rodiny, kde se vyskytoval alkoholismus, kriminalita či špatné charakterové a morální vlastnosti jednoho nebo obou rodičů. Většina mladistvých pachatelů se sdružovala v závadových partách. Významně se na celkovém počtu známých pachatelů podílely i osoby, které byly před činem psychiatricky léčené (15 %). (Rozum 2005:17-21 in Jambor 1979:32-37)

Z výzkumů, které se zabývaly především mladistvými pachateli loupeží, vyplývá jednak, že loupež představuje především typický mužský delikt, ale také, že loupeží se dopouštějí především pachatelé, kteří jsou v dané inkriminované době páchaní trestného činu bez zaměstnání a nenavštěvují žádnou školu či učební obor. Z hlediska etnicity patřily dvě třetiny pachatelů k Romům. (Rozum, 2005)

U většiny zkoumaných pachatelů bylo kromě toho zjištěno poruchové chování během školní docházky (porušování školního řádu, masivní absence, agresivita,

nesoustředěnost, kouření), a v důsledku toho i snížené známky z chování. Pachatelé byli navíc v hojné míře případů frekventanty zvláštních škol. U čtyř klientů autor výzkumu výslovně zmiňuje výrazné psychické problémy, u řady dalších pak dissocialitu, agresi či disharmonický vývoj osobnosti. (Rozum, 2005)

Pokud tedy shrnu poznatky z dostupných materiálů, které jsem prostudovala v odborné literatuře, či spisových materiálech odsouzených ve Věznici Kuřim, dostanu následující závěr:

Loupeží, se dle mého zjištění, dopouštějí zpravidla pachatelé s nižším vzděláním, zejména pouze základním vzděláním či základním vzděláním doplněným vyučením (ne vždy dokončeným). V anamnézách odsouzených jsem se také setkala s faktem, že pachatelé loupeží z řad příslušníků romské komunity, kteří dosáhli základního vzdělání, mají toto vzdělání proložené několikaletým pobytem v praktické (dříve zvláštní) škole či pobytem v kolektivním nápravném zařízení.

Rasisticky motivovaná trestná činnost

Rasově motivované trestné činy či rasově motivovaná kriminalita nepatří v České republice mezi hojně vyskytující se druh trestné činnosti v porovnání s ostatními druhy kriminality obecně. Pokud ovšem k nějakému druhu této trestné činnosti dojde, bývá obvykle hodně medializovaná, a proto může nezasvěcený pozorovatel nabýt opačného dojmu. V podstatě lze říci, že dle zveřejňovaných statistik patří mezi stagnující oblast kriminality, nicméně nikoli bezvýznamnou. Jde o oblast trestných činů ohrožující svobodu a demokracii v jakékoli společnosti a trestné činy s rasovým podtextem by měly být, dle mého názoru, vždy pečlivě monitorovány a tvrdě trestány.

V trestním zákoníku je mezi rasisticky motivovanou trestnou činností zařazeno několik trestných činů.

Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

„(1) Kdo skupině obyvatelů vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) *Kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.*

(3) *Stejně jako v odstavci 2 bude potrestán, kdo se spolčí nebo srotí ke spáchání takového činu.“ (§352, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)*

Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob

„(1) *Kdo veřejně hanobí*

a) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo

b) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) *Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1*

a) nejméně se dvěma osobami, nebo

b) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.“ (§355, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

„(1) *Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.*

(2) *Stejně bude potrestán, kdo se spolčí nebo srotí k spáchání činu uvedeného v odstavci 1.*

(3) *Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán,*

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo

b) účastní-li se aktivně takovým činem činnosti skupiny, organizace nebo sdružení, které hlásá diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou, třídní, náboženskou nebo jinou nenávist.“ (§356, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Rasově motivované trestné činy extrémistických skupin jsou většinou páčány v souběhu s jinou trestnou činností (výtržnictví, omezování osobní svobody, vandalství atd.) Rasovou nesnášenlivostí se na území ČR projevují zejména skupinová společenství a pseudopolitická či pseudonáboženská hnutí. Pachatelé jsou většinou mladiství delikventi, kteří vykazují znaky asociální poruchy osobnosti. Jejich trestná činnost je často podpořena vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek. Občané, kteří nemají vazbu na žádné extremistické hnutí, se do této trestné činnosti zapojují jen ve výjimečných situačních konfliktech.

Charakteristickým rysem rasově motivované trestné činnosti je sdružování se pachatelů do part a davů, které umocňují agresivitu pachatelů a poskytují pocit bezpečí a všemohoucnosti.

Je nutno zmínit i občasné potyčky extremisticky založených skupin na sportovních utkáních, které jsou dle mého názoru jen zástěrkou fanouškovství sportovním klubům. Reálně jde o projevy agresivity nacisticky a xenofobně laděných jednotlivců.

„Rasismus a xenofobie se projevují nejvíce v urbanizovaných oblastech charakterizovaných vysokým výskytem sociopatologických jevů“. (Danielová, 2003:129)

S projevy terorismu, které bývají v zahraničí spojeny s extremistickými názory a teroristickými útoky některých radikálů, se u nás zatím nesetkáváme.

Dle statistiky Ministerstva vnitra z roku 2000 je ve věkové skladbě pachatelů rasisticky zaměřených trestných činů nejhojněji zastoupena skupina mužů ve věku 21-29 let. Z hlediska dosaženého vzdělání pak převažují osoby se základním vzděláním bez kvalifikace a se základním vzděláním ukončeným vyučením. Například vysokoškoláci se v řadách extremistů vyskytují minimálně.

(http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/extremis/2000/pril_2c.html, 25. 11. 2011)

„Na rasismus a xenofobie má vliv stupeň dosaženého vzdělání. S rostoucím stupněm vzdělání roste tolerance...“ (Danielová, 2003:115)

Pachatelé rasisticky motivovaných trestných činů se snaží svou činností naplnit především nedostatečný pocit seberealizace, snaží se utéci od reality, kde jsou většinou společensky i ekonomicky méně úspěšní. Za důvod své neúspěšnosti považují právě národnostní menšiny (Židé, Romové, atd.) a jejich „odstranění“ by vyřešilo jejich dlouhodobou nespokojenost se stávající životní situací. Jejich agresivní a nesnášenlivé chování je jakýmsi druhem kompenzace vlastního pocitu selhání. Nemají vůbec

vyvinutý osobnostní prvek tolerance vůči jinému náboženskému, politickému názoru či vyznání.

Pokud jde o rasové nepokoje, dochází na území ČR nejčastěji ke střetu Romů s některou xenofobní rasisticky laděnou skupinou. Jiné menšiny žijící na našem území zatím až tak velké početní zastoupení v populaci nemají, tudíž „nejsou tolik vidět“ nebo se daleko lépe integrovaly do většinové společnosti, nevyčnívají a hlavně na sebe neupozorňují např. zneužíváním sociálních dávek státu atd. Dle mého názoru se v souvislosti s romskou menšinou vytváří a sílí i názor, že část občanů žije na úkor jiných, tedy parazituje, což je zneužitelné a zneužívané nejen extremisty, ale popuzuje i většinovou společnost.

Příčiny vyhocení romského problému jsou jako u všech sociálních jevů multikauzální, tedy např. ekonomické, sociální, politické, etnické, etické, rasové, jazykové. V minulosti byla asimilace Romů spojena s jistým sociálním zabezpečením, ale zároveň s pracovním zapojením a povinnou vojenskou službou pro muže, které napomáhaly zvyšovat jejich gramotnost, kvalifikaci a společenskou kultivaci. V polistopadovém období nové romské generace tuto příležitost v podstatě s nástupem tržní ekonomiky rychle ztratily, což prohloubilo jejich sociální vyloučenost.

Novodobá společnost stále méně potřebovala a potřebuje nekvalifikované pracovníky, kterými Romové převážně byli a dále jsou.

Mnozí představitelé romské komunity si uvědomili, že integrace do širší komunity je jejich záležitostí, a to především prostřednictvím dosahování středoškolského a vysokoškolského vzdělání nebo alespoň vyučením některému řemeslu. Romové s vyšším vzděláním a kvalifikací se však od ostatních členů minority většinou po absolvování výběrových škol brzy distancovali a často i emigrovali.

Sexuálně motivované trestné činy

V trestním zákoníku se setkáme s definicí sexuální kriminality pod pojmem trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Jsou to:

- §185 Znásilnění,
- §186 Sexuální nátlak,
- §187 Pohlavní zneužití,
- §188 Soulož mezi příbuznými,

- §189 Kuplířství,
- §190 Prostituce ohrožující mravní vývoj dětí,
- §191 Šíření pornografie,
- §192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií,
- §193 Zneužití dítěte k výrobě pornografie.

Mezi sexuální motivované trestné činy bych zařadila i §202 Svádění k pohlavnímu styku, který je uveden v Hlavě IV jako trestný čin proti rodině a dětem.

Sexuálně motivovaná trestná činnost je taktéž nazývána mravnostní kriminalitou. Jedná se o druh kriminality, která vysoce zasahuje do integrity oběti. Mravnostní trestné činy vzhledem ke svému charakteru i jejich dopadům patří mezi nejzávažnější trestné činy vůbec. Dopad spáchání činu má devastující následek pro oběť bezprostředně po jeho spáchání, ovšem především zasahují i hluboko do budoucnosti oběti, leckdy způsobí až doživotní traumatizující poškození. Dominujícím prvkem mravnostní kriminality je násilí. Násilí je zastoupeno v různých formách zneužívání.

„Sexuální násilí je doména mužů, jen nepatrné procento žen si vynucuje sex násilím. Také z pohledu oběti jsou muži zastoupeni v zanedbatelném procentu, a to především ve věznicích nebo v případech, kdy pachatelem je homosexuál.“ (Chmelík 2003:54)

Pachatelé sexuálně motivovaných trestných činů většinou v dětství postrádali pocit opravdového bezpečí, byli tělesně nebo psychicky zneužíváni. S tímto údajem jsem se setkávala v anamnézách odsouzených, kteří jsou umístěni ve Věznici Kuřim ve specializovaném oddělení, které je zřízeno pro výkonu trestu odsouzených se soudně nařízenou ochrannou ústavní sexuologickou léčbou za spáchané trestné činy se sexuálním motivem. Pod pojmem trýznění v dětství si nelze představovat jen nadávky či fyzické násilí. I nadměrná drezura k poslušnosti či striktní dodržování stanovených pravidel a kladení přehnaných nároků na dítě má charakter týrání.

„Tito pachatelé pak v dospělém věku bývají spíše nenápadní, plaší, v mužské roli nesví. Formou sexuálního násilí pak mohou kompenzovat svou méněcennost.“ (Gödtel 2004:38)

Mravnostní kriminalitu lze rozdělit na komerční a nekomerční. Tedy zda je páčáním tohoto skutku sledován zisk, či jde pouze o druh nezákonného uspokojování fyziologické potřeby motivované sexuálním pudem. Pachatele lze taktéž rozdělit do dvou hlavních skupin, a sice na pachatele trpící nějakým typem sexuální deviace nebo pachatele po této stránce zdravé.

Vzdělanost pachatele nekomerční mravnostní kriminality nelze nijak přesně jednoznačně definovat. Jde o velmi širokou oblast trestné činnosti zahrnující oběti z řad dospělých i dětí, z řad obětí náhodných či obětí z oblasti blízkých osob či příbuzných. Rozhodujícím faktorem definujícím pachatele je především jeho vztah k oběti, dostupnost cíle a schopnost ovládat sexuální pud, který je v mnoha případech determinován nějakou formou deviace.

U komerčně zaměřené mravnostní kriminality lze předpokládat, že cílem je nejen sexuální uspokojení, ale i zisk. V těchto případech se pak setkáváme s organizovanou skupinou pachatelů, kteří v rámci distribučního řetězce pornografie či obchodu s lidmi zastávají určité role, které odpovídají jejich intelektovému a vzdělanostnímu profilu podle stupně náročnosti dané role v řetězci.

Weiss uvádí, že nejvyšší procento vysokoškolsky vzdělaných pachatelů sexuální trestné činnosti najdeme v řadách pedofilů. Taktéž jako stupeň vzdělání, je i průměrný věk praktikujícího pedofila vyšší než u ostatních deviantních pachatelů, pohybuje se mezi 35. až 40. rokem. (Weiss, 2002) Málo kdy vykonávají povolání zaměřená na výkon a tíhnou zcela pochopitelně k povolání otevírající jim cestu k dětem (učitelé, vychovatelé apod.)

K pedofilnímu chování se nezdá, že by se uchylují i adolescenti, ovšem v jejich případech jde především o prozatím chybějící zkušenost se svou sexualitou a své deviantní puze dosud nerozeznali. Nedokázali deviaci zastavit, odhalit, dosud nepochopili, že jsou jiní. (Weiss 2002)

V rámci výkonu své profese se setkávám i s pachateli mravnostní kriminality, kteří netrpí žádnou formou deviace. Tito jedinci mají často za sebou bohatou kriminální historii i ve smyslu nesexuálních kriminálních deliktů. Jsou specifičtí nízkým stupněm vzdělání i intelektovou složkou a velmi problematicky udržují vztahy se svým okolím i ve výkonu trestu. Úroveň jejich kontrolních mechanismů je nízká, jednají pod vlivem okamžitého impulzu a jsou velmi egocentricky zaměřeni. V jejich anamnézách se objevuje často závislost na alkoholu či drogách. Většinou si na svobodě nikdy nenašli dlouhodobější zaměstnání. Mohu se tedy ztotožnit s tvrzením Weisse: „*Obecně platí, že čím vyšší je mentální úroveň pachatele, tím se zvyšuje pravděpodobnost, že čin provedl deviant.*“ (Weiss 2002:87)

Sexuální zneužívání dětí

V polistopadové éře vývoje naší společnosti došlo u laické veřejnosti k velké osvětě týkající se informovanosti o sexuálních trestných činech a jejich pachatelích. Dříve rozšířený názor, že pachatelé sexuálního zneužívání dětí patří do skupiny osob sociálně slabých, duševně nemocných a nevzdělaných podivínů již patří minulosti. Sexuální zneužívání je častý, ovšem těžko dokazovatelný jev, který prochází napříč společnostmi bez ohledu na materiální či vzdělanostní zázemí pachatelů. Díky médiím se tato problematika dostala do popředí, a to zejména v souvislosti s prevencí a ochranou obětí před těmito druhy pachatelů a z důvodu nutnosti informovat rodiče nezletilých dětí o rizicích, která mají v co nejvyšší míře eliminovat, popř. zachytit příznaky ukazující na zneužívání dítěte hned v počátku.

Co se týče profilace pachatele trestného činu sexuálního zneužívání dětí, Čírtková uvádí, že pachatelé se nedají identifikovat jako nějaká specifická skupina osob s jednotnými znaky.

„Jsou to osoby, které pochází z různých společenských vrstev, mají různou úroveň vzdělání, volí si rozmanité profese. Najdeme mezi nimi jednotlivce s nízkou i vysokou inteligencí...“ „Většina pachatelů není duševně nemocná, tj. netrpí závažnou duševní chorobou, pro kterou by mohli být viněni. Řídí se svými úmysly, chtějí dělat to, co dělají.“ (Čírtková 1998:94)

Průměrný věk pachatele komerčního sexuálního zneužívání dětí, dle výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z roku 2009, je 35,2 let. Co se týká vzdělání, výzkum uvádí, že u zjištěných anamnéz, čerpaných v osobních spisech již odsouzených pachatelů v roce 2009, „bylo 1% bez vzdělání, 27% pachatelů tohoto trestného činu bylo se základním vzděláním, 39% s vyučením bez maturity, 6% se zvláštní školou, vyučených s maturitou bylo 12%, 4% z řad středoškoláků a 5% vysokoškoláků. U 6% respondentů nebylo vzdělání zjištěno.

Pokud z této skupiny vyčleníme zvláště pachatele vyrábějící či distribuující dětskou pornografii, tak u těchto pachatelů byl průměrný věk 33let a 93% z výzkumného vzorku bylo pohlaví mužského. Vzdělání základního a vyučen bez maturity dosáhlo 54%, středního 20%, vysokoškolského 9%, kategorie ostatní a neuvedeno byla vyčíslena na 17%..“ (Blatníková 2009:91)

Trestný čin domácího násilí

Opakované statistiky potvrzují, že domácí násilí zažívají lidé bez ohledu na své vzdělání či sociální postavení. „Mezi oběťmi domácího násilí jsou nejčastěji zastoupeny ženy se středoškolským vzděláním (50 %), následují ženy s vysokoškolským vzděláním (26,2 %). V sondě občanského sdružení Rosa mají muži, kteří se dopouštějí násilí nejčastěji na svých partnerkách, obvykle středoškolské vzdělání (31,1 %) a vysokoškolské vzdělání (31,1 %), těsně následovani muži vyučenými (27,7 %).“ (o.s. ROSA, 2009:2)

Z této statistiky jasně vyplývá, že klišé, které bývalo dříve ve společnosti hojně rozšířeno: „bít či týrat doma ženu může jen velmi inteligenčně jednoduchý člověk bez vzdělání“, je jasně vyvráceno. Naopak čím výše je vzdělanostně a inteligenčně pachatel domácího násilí postaven, tím nebezpečnějším se pro oběť stává – násilí na oběti provádí daleko sofistikovanějším a hůře odhalitelným způsobem. Dává si záležet na tom, aby např. modřiny a jizvy po zraněních nebyly na částech těla, která jsou odhalena (obličej, krk), promýšlí strategie psychického teroru do nejmenších detailů. Navíc pachatel před okolím dokáže skvěle hrát roli bezkonfliktního obětavého manžela, který by nikdy nebyl schopen svému protějšku ublížit.

Pokud pomineme klasické případy násilí spáchaného pod vlivem alkoholu a drog a případy pachatelů majících agresi jako vrozený povahový rys či součást nějaké psychické poruchy, zjistíme, že domácí násilí je problémem především běžné populace a ne výhradně populace asociálně zatížené.

K eskalaci ubližování za uzavřenými dveřmi formou domácího násilí také, dle mého názoru, přispívá nastavení moderní společnosti na výkon a zisk. Udržet si zaměstnání je jednou z priorit jak je možné žít a fungovat úspěšně ve společnosti. Nejen vzdělání a vysoce postavení manažeři, ale i občané s nižším vzděláním podléhají v pracovním procesu tak vysokému stresu spojenému s obavou o ztrátu zaměstnání, pozice nebo úspěšnosti, či získání lepšího postavení, že jako ventilační mechanismus může při vyhocených situacích zafungovat projev násilí na slabším protějšku.

2 Odsouzení

2.1 Nástup do výkonu trestu

Nástup do výkonu trestu je bezesporu pro osobnost pachatele zátěžovou situací. Dochází v podstatě ve velmi krátkém časovém horizontu k naprosté změně životního stylu, který pachatel vedl před umístěním do vazební cely. Je pochopitelné, že pro prvotrestaného je tento přechod daleko více stresující než pro recidivistu, který se ocitá za zdmi věznice opakovaně. Životní zkušenost z vězeňského prostředí, kterou odsouzený získal již někdy v minulosti, v tomto případě hraje velmi významnou roli. Dle mého názoru by se dalo říci, že vyrovnání se s náhlou změnou životního stylu v prvních dnech ve věznici nezáleží ani tak na vzdělanostním, či inteligenčním potenciálu odsouzeného, ale spíše na míře jeho sociální a psychické zdatnosti, odolnosti a vyrovnanosti osobnosti jako takové, a také na jeho zkušenosti v komunikaci s vězeňským personálem. Touto problematikou se také zabývám ve výzkumné části své bakalářské práce. Právě druhá hypotéza by měla verifikovat můj náhled na tuto otázku.

V první etapě po vstupu do nového prostředí „bojuje“ odsouzený především „sám se sebou“. Napětí, ve kterém se odsouzený nachází, má především souvislost s odloučením od rodiny a příbuzných. Dochází zde k obavám o to, jak bude nadále probíhat komunikace a styk s nejbližšími, zda nepřeruší kontakt s odsouzeným, a také jak rodina sama zvládne fungování v civilním světě bez přítomnosti např. živitele rodiny. Na druhou stranu je to pro odsouzeného nyní nové prostředí, prostředí věznice.

Odsouzený nemůže žít v tomto prostředí, aniž by to nemělo vliv na jeho psychiku, chování či prožívání. Dochází k postupnému procesu adaptace na vězeňské prostředí.

Adaptaci na prostředí definuje Kraus jako „*vyrovnání se s podmínkami, s novými situacemi povahy přírodní i společenské.*“ Pokud jde o včleňování se do nových sociálních vztahů, hovoříme o tzv. adjustaci. „*Člověk se tedy s prostředím, podmínkami, které jej obklopují, vyrovnává, a to s různou mírou úspěšnosti, což je značně závislé na individualitě.*“ (Kraus 2001:105)

I když myšlenky na nejbližší provází odsouzeného po celou dobu výkon trestu, časem ustoupí více do pozadí a prioritou se stane samotný život za zdmi věznice. Odsouzený je nucen se více egocentricky zaměřit především na sebe a své potřeby, aby

ustál všechny vnější tlaky, které jsou na něj při výkonu trestu vyvíjeny. Musí se seznámit s režimem, který je zde nastolen a musí ho denně dodržovat.

„K důležitým normám každé výchovné instituce patří především řád, režim daného zařízení. Měl by být sestavován tak, aby odpovídal potřebám a specifice daného zařízení...“ „...Takový režim má v životě daného zařízení dalekosáhlé důsledky a je prostředkem sociálně výchovného působení.“ (Kraus 2008:117)

Sama ze své zkušenosti a pozorování především nově příchozích odsouzených vím, že projevy jejich chování zhruba v prvním měsíci po nástupu do výkonu trestu jsou většinou zcela odlišné od toho, jak se začnou chovat po aklimatizaci a hlubším seznámením se s prostředím, do kterého byli nedobrovolně zasazeni.

K seznámení se s prostředím a fungováním systému věznice jsou určena tzv. nástupní oddělení věznice, kde probíhá poučení nově příchozích odsouzených a tito zde také navazují první vazby s ostatními spoluodsouzenými a personálem. Postupně se začínají začleňovat do vězeňské subkultury a poznávat její pravidla a zásady. V nástupním oddělení je také ve větší permanenci psychologická intervence odborného personálu věznice, která pomáhá hůře adaptujícím se odsouzeným s přechodem z civilního života.

Někteří z pachatelů trestných činů se snaží výkon trestu nějakým způsobem zvládnout, přežít, v lepším případě naplnit smysluplnou činností. Jiní pobyt ve věznici moc neřeší a ani jim to nevadí.

„Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a možnosti jeho nápravy.“ (§39, zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

2.2 Prvotrestaní a poprvé věznění odsouzení

Prvotrestaní a poprvé věznění pachatelé trestných činů jsou skupinou, která je často zkoumána a podrobována různým druhům výzkumu. Jedná se totiž o skupinu, která vzbuzuje spoustu otázek týkajících se motivace k trestné činnosti, je tu snaha zachytit a podrobit výzkumu spouštějící mechanismy, které jejich kriminální kariéru nastartovaly. Taktéž se do těchto osob vkládá do značné míry i očekávání či naděje na

úspěšnější proces zacházení během výkonu trestu odnětí svobody s následnou bezproblémovější reintegrací do společnosti, než je tomu třeba u osob recidivujících.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci v Praze realizoval v roce 2004 zajímavou studii týkající se problematiky poprvé trestně stíhaných a poprvé vězňených pachatelů trestné činnosti. Šetření bylo realizováno mimo jiné i z poznatků získaných ve Věznici Kuřim. Jednalo se o sondu do života jak mladistvých pachatelů, tak i dospělých pachatelů.

Pod pojmem prvotrestaný rozumíme pachatele úmyslného trestného činu, který je poprvé trestně stíhán policií a nemá záznam v trestním rejstříku. Pod pojmem poprvé vězňený odsouzený rozumíme poprvé vykonávající nepodmíněný trest odnětí svobody. To znamená, že dříve mohla být tato osoba již trestně stíhána, dokonce i odsouzena, ovšem jen podmíněným trestem, či jiným alternativním trestem (peněžitý trest, obecně prospěšné práce atd.)

Cílem sondy bylo mimo jiné i získání náhledu na motivaci těchto osob, které stojí na počátku své potencionální kriminální kariéry, a také zamování např. podílu sociálně závadných aktivit, které mohly vést k zahájení trestné činnosti. Jednou z kapitol, která byla zkoumána, byla i oblast dosaženého vzdělání prvopachatelů a poprvé vězňených osob, druh jejich trestné činnosti a následná adaptace ve výkonu trestu odnětí svobody.

Z tohoto důvodu považuji za přínosné pro tuto práci zveřejnit některé ze zjištěných dat a závěrů. Výzkum byl realizován s počtem 200 respondentů.

„Velká část respondentů (87%) se vyhýbala účasti na vzdělávacím procesu a byla tedy záškoláky.“

„Ukončenou základní školu měly dvě třetiny pachatelů loupeží (66,7%), zhruba polovina pachatelů vražd (55,6%).“

„Dle vyjádření vězeňského personálu se polovina prvovězňených (50%) bez problémů adaptovala na pravidla výkonu trestu odnětí svobody daných řádem věznice a příslušnými zákony (adaptací byl také míněn bezkonfliktní kontakt se spoluvězni a personálem věznice).“ (Marešová a kol. 2004:32-35)

2.3 Obecná kritéria pro možnosti vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody

Vězeňská služba si uvědomuje potřebu vzdělávat odsouzené a tím přispět k jejich budoucí resocializaci, zejména zvýšením jejich šance uplatnit se na trhu práce. U většiny odsouzených proces vzdělávání vůbec nastartován, a to nejen v rámci výchovy primární rodinou, ale ani později v dospělosti. Ve většině případů byla docházka alespoň do základní školy zahájena, ovšem později byla přerušena. A to jak sociopatologickými vlivy v rodině jedince, tak třeba již prvním pobytem mladistvého v nápravném zařízení. Nechci přímo tvrdit, že nedostatek vzdělání byl prioritním faktorem, který vedl k zahájení trestné činnosti, ale rozhodně patří k podstatným událostem ve vývoji osobnosti a její začlenění do většinové společnosti. Vzdělávání patří mezi klíčový prvek při reintegraci odsouzeného do společnosti. S nízkým stupněm mravního povědomí, základních pravidel slušného chování či norem regulujících chování a vystupování jedince se u odsouzených denně setkávám. Dle mého názoru právě tyto normy, pravidla a dodržování určitého vžitého vnitřního řádu se člověk učí nejen v rodině, ale i interakcí mezi ostatními vrstevníky ve školských zařízeních. Pokud k této formě socializace nedojde, jedinec se stává dosti často egocentricky zaměřeným, fixovaným pouze na své potřeby a naprosto nezdrženlivým člověkem.

Před rokem 1989 nebyla nabídka vzdělávání pro odsouzené nijak zásadně řešena či preferována. U odsouzených bylo upřednostňováno především jejich pracovní zařazení a na zvyšování kvalifikace odsouzených se začalo pomýšlet právě až v souvislosti s jejich zařazováním do jednotlivých státních podniků a továren. Právě nutnost zaškolit a odborně vyučit vězně pro jednotlivá pracoviště vedlo k rozvoji školicích institutů pro tuto klientelu.

Ještě v roce 1980 nemělo žádnou pracovní či odbornou kvalifikaci více jak 56% odsouzených ve výkonu trestu. V letech 1982 a 1983 došlo k zahájení odborného vzdělávání s novým výchovně vzdělávacím systémem. Tento výchovně vzdělávací proces probíhal dle zákona č. 59/1965 Sb. V reálu vypadal tak, že odsouzení mohli studovat jen po pracovní době, a pouze mladiství se mohli vzdělávat v rámci denního studia. (www.vscr.cz, 17. 2. 2012)

Odsouzení ve výkonu trestu mají v současné době daleko větší možnosti doplnit si či získat vyšší vzdělání během výkonu trestu odnětí svobody než tomu bylo v minulosti.

„Odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se obvykle umožní, aby získali vzdělání na základní nebo střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci.

Odsouzení zařazení do denní formy studia jsou pro účely tohoto zákona posuzováni jako odsouzení zařazení do práce.“ (§ 34 zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody)

Klíčovým rokem pro polistopadovou éru v rámci vzdělávání ve výkonu trestu byl rok 2007, kdy byla nařízením ministra spravedlnosti č.1/2007 zřízena škola pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody pod názvem Střední odborné učiliště. Jedná se o samostatnou organizační jednotku Vězeňské služby. Toto výchovně vzdělávací zařízení umožňuje odsouzeným přípravu pro výkon povolání v učebních a studijních oborech, doplnění základního vzdělání a rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech.

Ředitelství SOU je dislokováno v Praze, ovšem aby mohlo dojít k realizaci vzdělávání v rámci celorepublikové populace odsouzených, jednotlivá odloučená pracoviště jsou zřízena v těchto věznicích: Opava, Praha, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Světlá nad Sázavou (vzdělávání žen), Valdice a Všehrady (vzdělávání mladistvých). V roce 2009 bylo z důvodu změny profilace Vazební věznice Opava přemístěno Školící výchovné středisko do Věznice Heřmanice. (Hladík 2010)

Vzdělávání ve výkonu trestu je dostupné pro všechny kategorie odsouzených, tedy jak pro mladistvé, tak pro odsouzené muže i ženy. Vězeňská služba sama nebo ve spolupráci s dalšími subjekty zajišťuje všechny typy vzdělání – základní, vyučení v oboru, středoškolské i vysokoškolské vzdělání. Jednotlivá školící střediska mají zpracovanou svoji koncepci nabídky vzdělávacích aktivit.

Povinnou školní docházku u mladistvých obviněných zajišťují vazební věznice ve spolupráci s místními základními školami. (www.vscr.cz, 17. 2. 2012)

Získávání osvědčení a výučních listů

Pokud odsouzený v rámci výkonu trestu úspěšně ukončí nějaký z učebních oborů, či dokonce úspěšně absolvuje studium na vysoké škole, dostává, stejně tak jako běžný občan, písemné potvrzení – výuční list či diplom.

„Z dokladů o vzdělávání odsouzených nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu. Odsouzení, kteří studium v době výkonu trestu, mají právo studium dokončit v příslušné škole.“ (§46 odst. 3, vyhl. č. 345/1999 Sb, řád výkonu trestu.)

Vysokoškolské vzdělávání odsouzených

Vysokoškolské vzdělávání je odsouzeným nabízeno pouze ve Vazební věznici Brno. Zde mají odsouzení možnost zvýšit stupeň svého vzdělání v některém z nabízených studijních oborů. Studium je realizováno ve spolupráci s Ekonomicko správní fakultou Masarykovy university v Brně. První dva ročníky studia probíhají formou celoživotního vzdělávání, třetí ročník má již formu kombinovaného studia.

Cílem celého projektu vysokoškolského vzdělávání je zmírnění izolace, v níž se vězni často nacházejí, a zároveň posílení součinnosti a spolupráce mezi vězeňskými strukturami a vzdělávacími institucemi. Jde o vytvoření přímého spojení mezi společnostmi jako celkem a vězněm samotným. (www.vscr.cz/veznice-brno-20/, 15. 12. 2011)

Podmínkou pro realizaci vzdělávání v jednotlivých vzdělávacích střediscích Vězeňské služby České republiky je přemístění odsouzeného po dobu studia do příslušné věznice. Pouze u odsouzených ve věznici s dohledem, dozorem nebo věznici pro mladistvé může ředitel věznice individuálně povolit volný pohyb mimo věznici k docházce odsouzeného do školy.

Zvyšování kvalifikace ve SOU VS ČR, rok 2008		
Stupeň dosažené kvalifikace	dospělí	mladiství
Středoškolské vzdělání s výučním listem	87	9
studující*	355	24
zvýšení kvalifikace v kurzu	700	71
celkem	1142	104

*studující – odsouzení, kteří studují v daném roce v učebních oborech SOU VS ČR

Zvyšování kvalifikace ve SOU VS ČR, rok 2009		
Stupeň dosažené kvalifikace	dospělí	mladiství
Středoškolské vzdělání s výučním listem	83	10
studující*	295	47
zvýšení kvalifikace v kurzu	609	83
celkem	987	140

*studující – odsouzení, kteří studují v daném roce v učebních oborech SOU VS ČR (www.vscr.cz, 22. 2. 2012)

2.4 Vzdělávací aktivity jako nedílná součást zacházení s odsouzenými

Ke vzdělávání v rámci výkonu trestu kromě zmiňovaných školských vzdělávacích středisek patří taktéž vzdělávání odsouzených odbornými pracovníky jednotlivých věznic. Po nástupu do výkonu trestu je speciálním pedagogem na základě komplexní zprávy (skládá se z psychologické, sociální a pedagogické anamnézy) a osobního pohovoru s odsouzeným vytvořen program zacházení. Jedná se v podstatě o jakýsi individuální rozvrh či plán toho, co v nejbližším období (2-6 měsíců, dle soudem nařízeného typu věznice) musí odsouzený v rámci aktivního plnění účelu výkonu trestu zvládnout. V rámci programu zacházení navštěvují odsouzení např. kroužky vzdělávacího charakteru vedené pověřenými odbornými pracovníky. Jedná se především o formu doplňování si základního vzdělání (touto problematikou se budu zabývat ještě v kapitole o negramotnosti odsouzených) a také rozšiřování si všeobecného přehledu a vědomostí v oblasti přírodních a společenských věd.

Realizace programu zacházení

„Program zacházení s odsouzenými se člení na:

- a) pracovní aktivity,*
- b) vzdělávací aktivity,***
- c) speciálně výchovné aktivity,*
- d) zájmové aktivity,*
- e) oblast utváření vnějších vztahů.*

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí:

- a) vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm,*
- b) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),*
- c) vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol české republiky.“ (§ 36, vyhl. č.345/1999 Sb., řád výkonu trestu)*

2.5 Vzdělání versus sociální zdatnost

Sociální zdatnost (někdy označovaná též jako personální inteligence) patří k základnímu předpokladu pro bezproblémovou existenci ve společnosti. Je důležitá pro úspěšné řešení problémů a běžných životních situací. Sociální inteligence je u běžné populace podložena inteligencí emoční, zejména schopností empatie. (Koukolík, Drtinová 2008)

Při denním kontaktu s odsouzenými jsem se utvrdila v tom, že převážně u nich není rozvinuta schopnost empatie. Z tohoto důvodu pak dochází k tomu, že pomocí naučených a odpozorovaných vzorců chování, a tudíž jakési citově oploštělé sociální zdatnosti, dokáží velmi obratně zneužívat druhé ke svému vlastnímu prospěchu. A to bez jakékoli pochybnosti o tom, že by jejich chování mohlo ubližovat či poškozovat jiné. Tato sociální zdatnost pak může pro nezaujatého pozorovatele působit dojmem, že jedná se vzdělaným a inteligenčně vybaveným jedincem, který zcela oprávněně a bez postraních úmyslů prosazuje své zájmy. V tomto směru dokáží odsouzení důvěryhodně klamat, zejména pak recidivisté, kteří se ve vězeňském prostředí pohybují „jako ryba ve vodě“. Není se čemu divit. Jejich schopnost rychle se zorientovat v nové situaci, odhadnout charakterové vlastnosti a zvolit adekvátní přístup k nově poznaným lidem je v podstatě leckdy devizou při páchání jejich trestné činnosti na svobodě (podvody, loupežná přepadení atd.). Taktéž ve výkonu trestu odnětí svobody se jejich adaptace na prostředí ukazuje jako bezproblémová a velmi rychle dokážou svým účelovým jednáním získat nejednu z možných výhod či ústupků od personálu věznice. Zaměstnanci Vězeňské služby ČR proto musí být velmi obezřetní při jednání s těmito odsouzenými, protože jejich chování vykazuje zcela manipulativní tendence, kterými sledují jediný cíl, a to jejich vlastní prospěch.

Nízký stupeň dosaženého vzdělání u některých odsouzených souvisí dle mého názoru se sociálním prostředím, ve kterém vyrůstali (a kde vzdělání nebylo považováno za důležité). Taktéž pro časté poruchy chování a některé charakteristiky osobnosti nebylo možné udržet tyto jedince v běžném vzdělávacím procesu (záškoláctví, kázeňské problémy, šikana). Jedná se především o pachatele či odsouzené s praktickou školou nebo nedokončenou docházkou do základní školy. U těchto osob se často střetávám s absencí trpělivosti, soustředěnosti a naprostým nezájmem o výuku čehokoli.

2.6 Negramotní odsouzení

Přestože povinná školní docházka byla na našem území zavedená již Marií Terezií, stále ještě se i v 21. století lze i ve věznicích setkat s negramotnými odsouzenými. Jedná se zpravidla o občany romské národnosti. Z jejich osobní anamnézy se obvykle dozvídáme, že v dětství prošli nějakým druhem praktické školy, poté ovšem buď vůbec nepracovali, nebo se živili manuální prací. Psaní či čtení v jejich běžném životě nebylo nadále používáno. Došlo tedy např. k tomu, že zapomněli i ty základy, které se ve škole naučili. V některých případech díky záškoláctví k osvojení těchto základních dovedností ani nedošlo. Velký vliv má také komunita, z níž jedinec pochází. Ta se projevuje velmi výrazně na formování jeho osobnosti. Lorenzová uvádí, že právě ono zmíněné formování osobnosti komunitou je dnes vnímáno rozporuplně: *„na jedné straně je respektováno nezadatelné právo např. minorit na vlastní autentické životní vzorce, na straně druhé se požaduje, aby tyto vzorce nebyly na překážku v procesech socializace takových jedinců ve vztahu k majoritní společnosti.“* (Kraus 2001:137)

A právě odmítavý či pasivní postoj romské komunity ke vzdělávání je překážkou, kterou majoritní společnost vnímá jako nepřijatelný handicap této minority.

„Je vhodné připravit zvláštní doučovací programy pro vězně se specifickými problémy, například pro ty, kteří jsou negramotní nebo neumějí počítat.“ (Evropská vězeňská pravidla:28)

V současné době máme ve Věznici Kuřim evidovány dva negramotné odsouzené. Dle speciální pedagožky věznice, která již řadu let pracuje s těmito odsouzenými, je ale reálné, že jich je ve věznici daleko více. Svůj deficit totiž sám od sebe žádný z odsouzených dobrovolně nepřizná. V případě, že odsouzený vykonává nařízený trest pouze do jednoho roku, nedělá se u něj hlubší pedagogické vyšetření, může se tudíž stát, že se na jeho negramotnost přijde jen náhodou (např. tím, že odsouzený předstírá čtení nějakého poučení či hodnocení a pracovník věznice si všimne, že drží psaný text obráceně apod.). Při vstupním pohovoru, kdy se zpracovává pedagogická charakteristika odsouzeného, toto prakticky zjistit nelze, jelikož odsouzený přestože neumí číst ani psát tuto činnost brilantně předstírá a podpis má většinou naučený mechanicky. O tom, že daný vězeň neumí číst a psát se proto dozvíme spíše od spoluvězňů, od kterých si nechává psát dopisy domů nebo číst příchozí korespondenci. Těmto odsouzeným je po zjištění jejich negramotnosti nabídnut speciálním pedagogem

v rámci stanoveného programu zacházení kroužek českého jazyka. V něm již zmiňovaná pedagožka používá pomůcky pro žáky 1. třídy základní školy (písanky, slabikář apod.) a pod jejím vedením se pak mohou pokusit svůj handicap odstranit.

Překvapujícím zjištěním pro mne však bylo to, že dle pedagožky nemají většinou negramotní odsouzení o tento druh činnosti nějak přehnaný zájem a většinou do kroužku dochází jen z důvodu, že jim byl stanoven v programu zacházení a jsou povinni ho navštěvovat. Např. oba výše zmiňovaní odsouzení jsou již ve věku kolem 50 let a svůj nezájem odůvodňují tím, že psát ani číst nikdy v životě nepotřebovali, tak nevidí motivaci v tom se to v pokročilém věku učit. Oba pochází z romské komunity, kde vzdělání nikdy nestálo na žebříčku hodnot nijak vysoko, oba nikdy v životě nebyli zaměstnaní a nechávali se živit příbuzenstvem či partnerkami. Taktéž oba strávili větší část života ve výkonu trestu a v ty krátké okamžiky na svobodě se přižívovali zejména krádežemi, na což, jak sami dodávají, „číst a psát nepotřebují“.

Když se zamyslím nad touto skutečností, dospěla jsem k závěru, že zprvu pro mě celkem nepochopitelný postoj těchto lidí se v měřítku jejich životního stylu a uvažování zdá být logicky zdůvodnitelný. Prognóza těchto odsouzených, která se týká jejich úspěšného zapojení do většinové společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody ve smyslu řádně vedeného života, je naprosto nereálná. Což ostatně také dokládají jejich opětovné návraty do věznic. Po propuštění se vracejí k původnímu stylu života, tedy k obstarávání si obživy trestnou činností. Vzdělávat se, je pro ně zcela zbytečně vynaložené úsilí.

3 Vztah sociální pedagogiky k tématu bakalářské práce

Sociální pedagogika je obor, který se prolíná prakticky do všech oblastí, kde dochází ke komunikaci a práci s lidmi obecně. Zejména pak do oborů, kde pracujeme s klienty rizikových, či nějak sociálně znevýhodněných skupin obyvatel.

Domnívám se, že obor sociální pedagogiky může v rámci vymezeného tématu této bakalářské práce působit ve třech zcela zásadních oblastech. Za prvé v rámci vzdělávání potencionálních pachatelů trestné činnosti, tedy v rámci primární prevence. Za druhé je pak role sociální pedagogiky naprosto nezastupitelná v procesu zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu. Jako terciální část prevence pak může být označena postpenitenciální péče po propuštění z výkonu trestu a následné znovuzapojení se do života většinové společnosti.

Samozřejmě nelze předem přesně definovat, u kterého jedince bude v budoucnu nastartována kriminální kariéra, nicméně existují skupiny obyvatel (mládež ve výchovných ústavech, dlouhodobě nezaměstnaní, minoritní etnika s problematickou integrací do společnosti, imigranti, opakovaní recidivisté), které lze označit za rizikové a ve větší míře predikující znaky možného „sklouznutí na šikmou plochu“. Právě tyto skupiny vykazují malé procento členů s vyšším vzděláním. Motivace těchto lidí ke vzdělávání není vysoká a úlohou sociálního pedagoga je účastnit se a podporovat projekty, v nichž se cíleně zaměřujeme na zvyšování kvalifikace těchto jedinců. Zvýšením jejich kvalifikace pak vzroste nejen jejich uplatnění na trhu práce, ale rozšíří se i jejich pohled na svět, na hodnoty společnosti a na možnosti, které se jim více otevřou ve smyslu prožívání kvalitního a duchovně bohatého života v soudobém světě. Do značné míry pak omezíme možnost, kdy jedinec podlehe sociopatologickým vlivům, které na něj z jeho okolí působí a útočí.

Vzděláváním odsouzených ve výkonu trestu jsem se zabývala již v předcházející kapitole této práce. Jedná se o činnost, která je přímo definována v zákoně o výkonu trestu a je nedílnou součástí programu zacházení, který ve výkonu trestu má povinnost odsouzený plnit. Do jaké míry tomu tak bude, a zda se opravdu aktivně zapojí odsouzený do zvyšování svého dosavadního vzdělání, ovšem zase závisí na nabídce a schopnosti pedagogů motivovat jedince k této činnosti. Zde je tedy velmi důležitý a široký prostor pro sociální pedagogy působící ve věznicích. Domnívám se, že vzdělávání, stejně tak jako práce, je jedním z nejvíce funkčních a působících

resocializačních prostředků. Nelze opominout fakt, že sociální pedagogika taktéž reprezentuje multidisciplinární charakter vzdělání pro pracovníky Vězeňské služby ČR, Probační a mediační služby a dalších pomáhajících profesí. Pouze dobře proškolený a zkušený personál může přispět ke kultivaci osobnosti pachatele trestného činu. Je tedy na nás, budoucích sociálních pedagozích, zda dokážeme své znalosti a zkušenosti ze studia uplatnit v praxi .

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkum

4.1 Popis použitých výzkumných metod

Při realizaci výzkumu jako praktické části bakalářské práce jsem uplatnila dvě výzkumné kvantitativní metody. Při ověřování první hypotézy jsem použila metodu analýzy dat, konkrétně analýzu spisů odsouzených. Jako podklad pro ověření druhé hypotézy jsem použila metodu nestandardizovaného dotazníku. Respondenty celého výzkumu byli odsouzení z Věznice Kuřim.

H1: Pachatelé s vyšším vzděláním páchají, ve srovnání s pachateli s nižším vzděláním, ve vyšší míře především nenásilnou trestnou činností se škodou vyššího finančního rozsahu.

4.2 Postup při ověřování hypotézy H1

Pro ověřování či vyvrácení hypotézy č. 1 jsem použila výzkumnou metodu analýzu spisového materiálu odsouzených, nacházejících se aktuálně k datu 1. 9. 2011 ve Věznici Kuřim. K tomuto datu se ve věznici nacházelo 659 odsouzených. Ze vzorku všech odsouzených jsem zkoumala výšku jejich nejvyššího dosaženého vzdělání a druh spáchané trestné činnosti, za kterou si aktuálně odpykávají trest odnětí svobody. Výsledek je přehledně znázorněn v *Tabulce č. 1*.

Při definici trestného činu jsem použila čísla paragrafů již neplatného trestního zákona č.140/1961 Sb. a do závorky jsem uvedla čísla paragrafů v současné době platného trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. Důvod, proč jsem takto postupovala, byl zcela praktický. Většina odsouzených, kteří si odpykávají výkon trestu odnětí svobody ve Věznici Kuřim, vykonávají trest, který byl ještě kvalifikován podle starého trestního zákona a při dohledávání čísel paragrafů bylo tedy praktičtější pohybovat se v paragrafovém znění tohoto zákona. Dalším důvodem tohoto postupu je i fakt, že jak pro odborné pracovníky z oblasti vězeňství, tak pro laickou veřejnost není ještě paragrafové znění nového trestního zákoníku natolik zažité, aby se v nových

paragrafech bez písemné podoby zákoníku v ruce orientačně pohybovali. Zatímco u notoricky známých paragrafů ze starého zákona tomu tak je (např. § 219 – vražda, § 250 – podvod, § 234 – loupež, § 241 – znásilnění). Šlo mi tedy především o umožnění lepší orientace v textu, nicméně jsem si vědoma, že výzkum musí obsahovat aktuální platné znění zákona i paragrafů, proto jsem i tyto uvedla právě ve zmiňovaných závorkách (u tabulky č. 1 za lomítkem). Názvy trestných činů jsou taktéž z důvodu lepší orientace uváděny v obecném znění dle trestního zákoníku, nikoli přesně definovány dle odstavců a písmen daného paragrafu. Doslovný přepis definice trestného činu by dle mého názoru zbytečně svou obsáhlostí ztěžoval orientaci a nesouvisí v tomto směru tak úzce s předmětem mého zkoumání. Pro celkový přehled prezentuji v *Tabulce č. 5* přehled paragrafů a definici názvů trestných činů.

Po prvotním roztřídění odsouzených jsem si k následnému porovnávání vytvořila dvě skupiny – tedy rozdělila jsem odsouzené do skupiny č.1 a skupiny č.2 dle dosaženého stupně jejich vzdělání.

Do skupiny č. 1 jsem zařadila odsouzené, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání, vyššího odborného vzdělání, středoškolského vzdělání a výučního oboru s maturitou.

Ve skupině č. 2 figurují odsouzení s výučním oborem bez maturity, základním vzděláním, praktickou (dříve zvláštní) školou a bez dokončeného základního vzdělání.

Tyto dvě skupiny jsem posléze srovnávala. Jelikož obsahem hypotézy je srovnání násilné a majetkové trestné činnosti, byl můj postup ve výzkumu následující. Z celkového počtu zkoumaného vzorku jsem vybrala čtyři nejčastěji se objevující trestné činy, z oblasti majetkové, a rovněž tak čtyři z oblasti násilné trestné činnosti. Z počtu respondentů v dané skupině odsouzených a četnosti výskytu tohoto druhu trestné činnosti jsem dosáhla výpočtu procentuálního zastoupení dané trestné činnosti u zkoumaného vzorku. Výsledky jsou přehledně zobrazeny v *Tabulce č. 2a a Tabulce č. 2b* – majetková trestná činnost, *Tabulka č. 3a a Tabulka č. 3b* – násilná trestná činnost.

Dalším krokem poté bylo zjišťování výše škody způsobené trestnou činností obou zkoumaných skupin. Pro tento výzkum jsem záměrně zvolila nejčastěji se objevující majetkovou trestnou činnost „Podvod“ – §250 (§209). Z obou skupin jsem pak vyfiltrovala počet odsouzených, kteří se této trestné činnosti dopustili, a z jejich rozsudků, které jsou součástí jejich osobního spisu, jsem zjišťovala výši škody

vyčíslenou v rozsudku soudu. Výsledek tohoto zjištění je opět přehledně znázorněn v *Tabulce č.4.*

Tabulka č.1

TČ § dle 140/1961 Sb./ § dle 40/2009 Sb.	VŠ	VOŠ	SŠ	Vyučen s maturitou	Bez ZŠ	Zvl. Škola	ZŠ	Vyučen bez maturity
125 / 254	2		1					
128 / 255			2					
140 / 233			3				4	1
147 / 241	1		2					1
148 / 240	3		6					4
148 / 248			2	2				
150 / 268			1					
169 / 335	1		1					
171 / 337	1		4	2	1		30	34
176 / 348	1		2					1
180 / 273			1				9	6
185 / 279			1				6	4
187 / 283			2	1			17	13
201 / 274			2		1		17	7
202 / 358			3		1	1	29	10
205 / 191			1	1		1	9	3
209 / 181			1	1			5	3
213 / 196	1		4	1			14	32
215 / 198			2	1			1	3
219 / 140			4				8	14
222 / 146			2	1		1	8	2
234 / 173			6	2		1	36	25
235 / 175			2		1		18	10
238 / 178			2	5	1		26	27
241 / 185			3		3		17	10
242 / 187			2				13	9
247 / 205	1		12	4	2	3	106	108
248 / 206	2		9	1			4	12
249 / 207	1		6			2	25	16
250 / 209	11	1	33	6		1	27	49
251 / 214			2				4	4
253 / 218			1					
255 / 220	1		1					1
257 / 228	1		2	1			31	29

1. skupina (VŠ, SŠ, VOŠ, vyučen s maturitou)

Respondentů: 94

Trestných činů: 245

Tabulka č.2a

Majetková trestná činnost		
Trestný čin	Počet skutků	Počet skutků v %
Krácení daně § 148 (§240)	11	4,48
Poškození cizí věci § 257 (§228)	4	1,63
Krádež § 247 (§205)	17	6,93
Podvod § 250 (§209)	51	20,81

2. skupina (bez ZŠ, prakt. ZŠ, ZŠ, vyučen bez mat., bez vzdělání)

Respondentů: 565

Trestných činů: 922

Tabulka č. 2b

Majetková trestná činnost		
Trestný čin	Počet skutků	Počet skutků v %
Krácení daně § 148 (§240)	4	0,43
Poškození cizí věci § 257 (§228)	60	6,51
Krádež § 247 (§205)	219	23,75
Podvod § 250 (§209)	77	8,35

Z výsledků výzkumu je patrné, že odsouzení s vyšším vzděláním se v rámci majetkové trestné činnosti dopouští především finanční kriminality, ve srovnání s majetkovou trestnou činností skupiny odsouzených s nižším vzděláním. Trestný čin podvodu §250 (§209), byl spáchán u první skupiny v 51 případech, což tvoří 20,81% ze všech spáchaných skutků, u druhé skupiny je to pouze 8,35% ze všech spáchaných skutků. Trestný čin krácení daně §148 (§240), který lze přiřadit taktéž k odvětví finanční kriminality, je u první skupiny na třetím místě v četnosti zastoupení (4,48%). U druhé skupiny odsouzených je však tento čin jen velmi zlomkovou částí jejich majetkové kriminality (0,43%). Velký rozdíl je pak u trestného činu krádeže §247 (§205). Zde je patrné, že odsouzení s nižším vzděláním se dopouštějí tohoto trestného činu mnohem častěji než odsouzení s vyšším vzděláním. Zatímco u první skupiny tvoří 6,93% ze všech spáchaných trestných činů, u druhé skupiny tento trestný čin převládá a tvoří skoro čtvrtinu ze všech spáchaných skutků (23,75%).

1. skupina (VŠ, SŠ, VOŠ, vyučen s maturitou)

Respondentů: 94

Trestných činů: 245

Tabulka č. 3a

Násilná trestná činnost		
Trestný čin	Počet skutků	Počet skutků v %
Vražda § 219 (§140)	4	1,63
Loupež § 234 (§173)	8	3,27
Znásilnění § 241 (§185)	3	1,22
Pohlavní zneužití § 242 (§187)	2	0,81

2. skupina (bez ZŠ, prakt. ZŠ, ZŠ, vyučen bez mat., bez vzdělání)

Respondentů: 565

Trestných činů: 922

Tabulka č. 3b

Násilná trestná činnost		
Trestný čin	Počet skutků	Počet skutků v %
Vražda § 219 (§140)	22	2,39
Loupež § 234 (§173)	62	6,72
Znásilnění § 241 (§185)	54	5,86
Pohlavní zneužití § 242 (§187)	22	2,39

V oblasti násilné trestné činnosti je shodně u obou skupin odsouzených na prvním místě v četnosti trestných činů páchaní trestného činu loupeže §234 (§173). Ovšem procentuální zastoupení se liší: 1. skupina 3,27% a 2. skupina 6,72%, což svědčí o četnějším výskytu této trestné činnosti u méně vzdělaných odsouzených. Velký rozdíl je u trestného činu znásilnění §241 (§185), kterého se odsouzení s vyšším vzděláním dopouští pouze v 1,22% ze zkoumaného vzorku, kdežto odsouzení s nižším vzděláním v 5,86 %, což je hned po loupeži druhý nejčetnější trestný čin v oblasti spáchané násilné trestné činnosti. Velmi výrazný je i rozdíl mezi zastoupením trestného činu pohlavního zneužívání §242 (§187), kde se jasně ukazuje, že odsouzení s vyšším vzděláním se tohoto činu dopouští jen velmi zřídka (0,81%), zatímco odsouzení s nižším vzděláním ho páchají častěji (2,39%). Vražda §219 (§140), považovaná za nejzávažnější násilný trestný čin, je rovněž více procentuálně zastoupena u odsouzených s nižším vzděláním a je na stejné (třetí) pozici s trestným činem pohlavní zneužívání (shodně 2,39%). U

odsouzených s vyšším vzděláním je pak zastoupena v 1,63%, což je pomyslná druhá příčka v druhu páchaní násilné trestné činnosti.

Tabulka č. 4

Výše škody u §250 (§209) Podvod		
vzdělání odsouzeného	VŠ	ZŠ
počet odsouzených	11	27
nejvyšší škoda/jednotlivec	10 280 000 Kč	3 000 000 Kč
nejnižší škoda/jednotlivec	1 245 000 Kč	20 000 Kč
průměrná škoda/jednotlivec	4 024 545 Kč	484 173 Kč

Trestný čin podvodu §250 (§209) se z celkového vzorku odsouzených vyskytl u vysokoškolsky vzdělaných odsouzených v 11 případech a u odsouzených se základním vzděláním v 27 případech. Jak je patrné již z předchozích tabulek, trestný čin podvodu je u odsouzených s vyšším vzděláním zastoupen hojněji – v 20,81%, zatímco u skupiny s nižším vzděláním jen v 8,35%. Taktéž výše škody způsobená při podvodném jednání odsouzených je velmi rozdílná u obou skupin. Dalo by se zjednodušeně říci, že zatímco se vyčíslená škoda u vysokoškoláků pohybovala v řádech milionů korun, u osob se základním vzděláním šlo o desetitisíce (v některých případech maximálně o statisíce) korun. Pouze jeden případ ze skupiny odsouzených s nižším vzděláním měl vyčíslenou škodu v řádu milionů (3 mil. Kč). Důvodem těchto rozdílů byl fakt, že vysokoškoláci se dopouštěli této trestné činnosti daleko sofistikovaněji a pohybovali se při páchaní trestné činnosti především v oblasti finanční kriminality – jako jsou pojistné podvody, dotační a věřitelské machinace v organizovaných skupinách atd. Zatímco podvody u odsouzených se základním vzděláním byly nejčastěji z oblasti úvěrových podvodů, páchaných na finančních institucích, které poskytují půjčky na služby či zboží, což ve výsledku celkové škody nebyly zase až tak vysoké obnosy, nicméně většinou jich bylo zase několik po sobě jdoucích.

V tabulce je pro možnost srovnání znázorněna nejvyšší vyčíslená škoda, která byla dohledána u odsouzeného z dané skupiny v jeho osobním spisu, a nejnižší škoda zjištěná u jednotlivce z dané skupiny. Rozdíly ve zjištěných hodnotách jsou zřejmé v obou srovnávaných skupinách. Posléze byla vypočítána průměrná škoda, která vychází na jednotlivce z dané skupiny. Z ní je jasné zřetelné, že **odsouzení s vyšším**

vzděláním spáchali při podvodném jednání škodu nápadně vyššího finančního rozsahu.

Tabulka č. 5

§ TZ č.140/1961 Sb./ § TZ č. 40/2009 Sb.	Název TČ
125/254	Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění
128/255	Zneužití informace a postavení v obchodním styku
140/233	Padělání a pozměňování peněz
147/241	Neodvedení daně, pojistného na soc. zabezpečení apod. povinné platby
148/240	Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby
149/248	Porušení předpisů o pravidlech hospod. soutěže
150/268	Porušení práv k ochranné známce a jiným označením
169/335,336	Zasahování do nezávislosti soudu, pohrdání soudem
171/337	Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání
176/348	Padělání a pozměňování veřejné listiny
180/273	Obecné ohrožení z nedbalosti
185/279	Nedovolené ozbrojování
187/283	Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými nebo psychotropními látkami
201/274	Ohrožení pod vlivem návykové látky
202/358	Výtržnictví
205/191	Šíření pornografie
209/181	Poškození cizích práv
213/196	Zanedbání povinné výživy
215/198	Týrání svěřené osoby
219/140	Vražda
222/146	Ublížení na zdraví
234/173	Loupež
235/175	Vydírání
238/178	Porušování domovní svobody
241/185	Znásilnění
242/187	Pohlavní zneužívání
247/205	Krádež
248/206	Zpronevěra
249/207	Neoprávněné užívání cizí věci
250/209	Podvod
251/214	Podílnictví
253/218	Lichva
255/220	Porušení povinnosti při správě cizího majetku
257/228	Poškození cizí věci

Ve druhé části výzkumu jsem se zabývala ověřováním hypotézy týkající se adaptace odsouzených ve výkonu trestu v závislosti na výši jejich dosaženého vzdělání.

Jako výzkumnou metodu jsem použila dotazník. Respondenty výzkumu byli odsouzení z Věznice Kuřim, kteří se nacházeli ve výkonu trestu odnětí svobody v průběhu měsíce září 2011.

H2: Dosažené vyšší vzdělání není předpokladem pro dobrou adaptaci ve výkonu trestu odnětí svobody

Nejprve je třeba definovat to, co lze z mého pohledu (a také z odborného hlediska) nazývat dobrou adaptací.

Pod pojmem "dobrá adaptace" chápeme zejména:

- odsouzený je schopen dodržovat pravidla a režim stanovený pro chod věznice, t.j. zejména základní povinnosti vyplývající ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody (§ 28, zákon č. 169/1999 Sb.),
- je schopen splnit veškeré povinnosti, které mu byly stanoveny v "Programu zacházení" (§40 ods.1 a §41, zákon č.169/199 Sb.) – pracovní povinnost, docházka do speciálně výchovných aktivit, zájmových kroužků, podrobování se vnitřnímu řádu věznice a dalším metodám zacházení s odsouzeným, které směřují k vytvoření předpokladu pro jeho samostatný způsob života,
- psychicky zvládá a smíří se s prostředím výkonu trestu, což znamená zejména soužití s jinými vězni, bezkonfliktní komunikace s personálem věznice, dodržování pravidelného režimu daného denním harmonogramem (denní stereotyp, nedostatek soukromí, volného pohybu – ochranné zabezpečovací prvky – mříže, katry).

Pozn. V současnosti také zvýšený tlak na odsouzené související s přeplněností věznic a ubytoven – snížení ubytovací kapacity na 3 m², čekání, fronty na WC, umývárnu, zařazení do zaměstnání apod.

4.3 Postup při ověřování hypotézy H2

Při celkovém počtu 659 odsouzených ke dni 1. 9. 2011 (viz výše) nebylo možno tuto metodu realizovat plošně. Byly pro to různé důvody. Zejména ne všichni odsouzení jsou stále fyzicky přítomni ve věznici, neustále dochází k přesunům odsouzených formou eskort k soudním jednáním, k vyšetřování orgánů činných v trestním řízení, do zdravotnických zařízení k ošetření a léčení, ale také k trvalému přemístění do jiných věznic na základě svých žádostí.

Výhodou naopak bylo, že jsem měla z předešlé části výzkumu kompletní přehled o vzdělání jmenovitých odsouzených a tudíž jsem je mohla rozdělit do okruhových skupin dle nejvyššího dosaženého vzdělání. Do první skupiny (dále jen 1. skupina) jsem zařadila odsouzené s dosaženým vysokoškolským vzděláním, vyšším odborným, středoškolským a vyučen s maturitou. Do druhé skupiny (dále jen 2. skupina) jsem zařadila odsouzené se vzděláním vyučen bez maturity, základním vzděláním, praktickou (zvláštní) školou a bez dokončeného základního vzdělání.

Pilotní předvýzkum na vzorku respondentů

Před samotným zahájením výzkumu jsem realizovala pilotní předvýzkum. Jeho záměrem bylo zjistit, zda odsouzení dostatečně rozumí formulovaným otázkám a zda je třeba znění otázek upravit či rozšířit nabídku možných odpovědí. Pilotního předvýzkumu se účastnilo 15 respondentů z řad odsouzených, 5 respondentů bylo z 1. skupiny a 10 ze 2. skupiny. Větší počet ve 2. skupině byl volen záměrně. Domnívala jsem se, že pro odsouzené s nižším vzděláním bude porozumění otázkám náročnější a taktéž volené odpovědi mohou být pro ně hůře pochopitelné. Tato má prognóza se naplnila. Po vyhodnocení pilotního předvýzkumu jsem tedy učinila úpravu dotazníku v tomto rozsahu:

- u otázek číslo 3 a 5 jsem odstranila původně plánované možnosti odpovědi formou škálového hodnocení (škála od 1 – nejméně po 5 – nejvíce). Ukázalo se, že odsouzení s nižším stupněm vzdělání nejsou schopni dostatečně pochopit systém těchto odpovědí. Buď jej naprosto ignorovali, a nebo přidělovali škály se stejnou hodnotou více možnostem v odpovědi. Někteří zase přiřadili hodnotu

číselné škály jen k některým možnostem odpovědí a jiné nechali bez jakékoli hodnoty. Možnosti odpovědí u těchto otázek jsem tedy nechala ve stávajícím rozsahu, ovšem bez požadavku škálového hodnocení.

- u otázek 3 a 5 jsem přidala, jako částečnou kompenzaci za zrušené škály, jednu možnost odpovědi volným, individuálním způsobem a to bodem „e) něco jiného, uveďte co a jinak, uveďte jak“.

Tento způsob už méně vzdělaní odsouzení akceptovali bez problémů a někteří z nich ji využili, ke svému osobnímu vyjádření.

Samotná realizace dotazníkového šetření

Aby byl vzorek dostatečně reprezentativní, rozhodla jsem se oslovit z každé skupiny námtkou 60 odsouzených. V případě, že byli ochotni podrobit se výzkumu jsem jim nabídla dotazník. Několik odsouzených nejprve s vyplněním dotazníku souhlasilo a následně při vlastní realizaci výzkumu vyplnění dotazníku buď odmítlo nebo vyplnilo způsobem, který neumožňoval následné vyhodnocení (zakroužkovali všechny nabízené odpovědi, nezakroužkovali žádnou z odpovědí atd.). V tabulce uvádím konkrétní počty odsouzených z obou skupin, tak jak se zapojovali v průběhu realizace do výzkumu.

Počet respondentů dotazníku		
vzdělání odsouzeného	1. skupina	2. skupina
počet oslovených odsouzených	60	60
odmítlo	8	1
nevyplnili řádně při realizaci	2	11
celkem vyplněno	50	48

Při vyhodnocování výzkumu jsem nakonec vycházela ze skupiny 98 respondentů, 50 odsouzených bylo z 1. skupiny a 48 odsouzených ze 2. skupiny.

Vyhodnocení odpovědí

úvodní anamnestický údaj – **Můj věk je:**

Můj věk je:		
	1. skupina	2. skupina
18-25 let	0	20
26-35 let	8	15
36-50 let	32	10
50 a více let	10	3

V 1. skupině byl nejpočetnější vzorek odsouzených ve věkovém rozmezí 36-50 let, zatímco mladí dospělí se v této skupině nevyskytovali vůbec. Ve skupině číslo 2 je skupina mladých dospělých zastoupena počtem 20 odsouzených a hned druhé nejpočetnější věkové rozmezí je 26 až 35 let. Dá se tedy říci, že skupina číslo 2 reprezentuje o něco mladší skupinu odsouzených než skupina číslo 1.

1. Ve výkonu trestu odnětí svobody jsem:

- a) poprvé
- b) podruhé
- c) potřetí
- d) vícekrát

Ve výkonu trestu jsem:		
	1. skupina	2. skupina
poprvé	31	20
podruhé	15	15
potřetí	4	2
vícekrát	0	9

Za prvotrestané nepodmíněným trestem odnětí svobody se označilo 31 odsouzených z 1. skupiny a 20 z 2. skupiny, podruhé ve výkonu trestu bylo shodně 15 odsouzených z obou skupin, potřetí ve výkonu trestu 4 odsouzení ze skupiny č. 1. a 2 odsouzení ze 2. skupiny. 9 odsouzených z druhé skupiny se zařadilo mezi ty, kteří vykonávají trest odnětí svobody už více jak potřetí, zatím co ve skupině č. 1 nebyl nikdo takový. Z uvedeného je zjevné, že počty odsouzených obou skupin jsou výrazněji

rozdílné pouze u více jak třikrát trestaných, což odpovídá realitě v tom, že vícekrát recidivující odsouzení jsou převážně ze skupiny méně vzdělané populace.

2. Moje nejvyšší dosažené vzdělání je:

- a) bez vzdělání
- b) základní (nedokončené základní, nedokončené vyučení)
- c) vyučen bez maturity
- d) vyučen s maturitou
- e) středoškolské s maturitou
- f) vysokoškolské

Moje nejvyšší dosažené vzdělání je:		
	1. skupina	2. skupina
bez vzdělání	0	8
základní (prakt. ZŠ, nedokončené vyučení)	0	29
vyučen bez maturity	0	11
vyučen s maturitou	17	0
středoškolské s maturitou	24	0
vysokoškolské	9	0

Vzdělání respondentů obou skupin je determinováno již jejich předvýběrem, jak jsem popisovala v úvodu výzkumu. V první skupině bylo 17 vyučených s maturitou, 24 středoškoláků a 9 vysokoškoláků. V druhé skupině je nejpočetnější skupina se základním vzděláním. Celkem překvapující je i počet osob bez vzdělání, čímž je míněno nedokončení ZŠ či praktickou ZŠ.

3. Po nástupu do výkonu trestu pro mě bylo nejhorší:

- a) ztráta nejbližších
- b) ztráta soukromí
- c) omezení pohybu
- d) ztráta zaměstnání
- e) něco jiného, uveďte co:

Po nástupu do VT pro mě bylo nejhorší:		
	1. skupina	2. skupina
ztráta nejbližších	35	25
ztráta soukromí	10	7
omezení pohybu	0	10
ztráta zaměstnání	3	1
něco jiného	2	5

Jako dominantní faktor, který figuruje v oblasti primárně pociťovaných „ztrát“ či „újm“ po nástupu do výkonu trestu se jasně jeví v obou skupinách ztráta kontaktu s nejbližšími. Taktéž ztráta soukromí byla často zmiňována. Zajímavé je zjištění, že odsouzení z 2. skupiny více pociťují stres z omezení volného pohybu, zatím co více vzdělání toto omezení necítí vůbec. Deficit ztráty zaměstnání nelze relevantně vyhodnotit, jelikož ve vzorku byli respondenti, kteří jsou ve výkonu trestu pracovní zařazení, stejně tak jako ti, kteří do zaměstnání nedocházejí. Ve volné možnosti odpovědi se pak u 1. skupiny objevily 2 odpovědi, kde odsouzení popisovali jako deficit nemožnost volby rozhodování o denním režimu a komunikace s lidmi, se kterými by „v civilním životě“ neměli potřebu mluvit. Tím byli zřejmě míněni ostatní odsouzení a nutnost komunikace s nimi v rámci každodenního soužití. U druhé skupiny se individuálně vyjádřilo 5 odsouzených, kde 2 z nich zmiňovali nutnost nosit předepsaný ústavní oděv, 2 omezení své aktivní sportovní činnosti (posilovna) a jeden nemožnost konzumace alkoholických nápojů.

4. V prvních týdnech po uvěznění jsem měl konflikt:

- a) s personálem věznice
- b) s jiným odsouzeným
- c) neměl jsem žádný konflikt

V prvních týdnech po uvěznění jsem měl konflikt:		
	1. skupina	2. skupina
s personálem věznice	12	8
s jiným odsouzeným	14	10
neměl jsem konflikt s nikým	24	30

Z údajů lze vyčíst, že akceptace soužití jak s vězeňským personálem, tak s ostatními odsouzenými byla u obou skupin přijímána zhruba stejně. Většina

odsouzených uvedla, že konflikt jako takový v prvních týdnech po uvěznění neměla. V nepatrně vyšší míře pak obě skupiny naznačují vyšší konfliktní atmosféru spíše mezi sebou než se zaměstnanci věznice. Tento údaj je logický, jelikož přechod z civilního života do malého prostoru jednotlivých cel a ložnic na oddělení výkonu trestu, které čítají 8 až 13 odsouzených na jednu ložnici, dosti často ke konfliktu přímo směřuje.

5. Volný čas ve vězení využívám:

- a) k sebevzdělávání
- b) ke sportu
- c) k psaní dopisů
- d) ke sledování televize, filmů, DVD
- e) jinak, uveďte jak:

Volný čas ve věznici využívám:		
	1. skupina	2. skupina
k sebevzdělávání	29	3
ke sportu	2	16
k psaní dopisů	16	8
Ke sledování TV, DVD, filmů	3	19
jinak	0	2

Z výsledků je patrné, že odsouzení s vyšším vzděláním věnují více času svému sebevzdělávání, zatímco méně vzdělaní odsouzení se více zaměřují na sportovní aktivity. Taktéž pasivní druh zábavy či vyplňování volného času (jako je sledování televize) je daleko více upřednostňován druhou skupinou odsouzených. Tyto údaje jsou dle mého názoru totožné s obecným stylem náplně volného času i v běžném životě. Trávení volného času odsouzených v tomto nijak nevybočuje ve srovnání s běžnou populací. Dva odsouzení ve 2. skupině využili možnosti volné odpovědi, kde oba shodně uvedli jako náplň svého volného času autoerotiku. Vzhledem k nemožnosti aktivního sexuálního života heterosexuálně zaměřených jedinců je logické, že masturbace je u odsouzených více provozována než v běžném civilním životě, nicméně z pocitu intimnosti a studu nemůžeme předpokládat, že by se tento údaj nějak v hojnějším měřítku projevil.

6. Stanovený režim ve věznici:

- a) mi nedělá problém dodržovat
- b) dodržuji z obavy před sankcí
- c) dodržuji s občasnými problémy
- d) nedodržuji

Stanovený režim ve věznici:		
	1. skupina	2. skupina
mi nedělá problém dodržovat	31	25
dodržuji z obavy před sankcí	15	10
dodržuji s občasnými problémy	4	11
nedodržuji	0	2

Z výsledných údajů vyplývá, že pro většinu odsouzených nepředstavuje stanovený režim ve věznici tak velkou zátěž, aby nebyli schopni ho dodržovat. A to i přes to, že někteří jej dodržují pouze s vědomím, že by je jinak postihla sankce. Občasné problémy přiznávají více odsouzení z 2. skupiny a 2 odsouzení se vyjádřili ve smyslu, že režim nedodržují. Domnívám se, že poslední 2 odsouzení předvádí pouze jakýsi náznak vzdoru nebo se chtějí dělat zajímavými, protože naprosto ignorovat režim ve výkonu trestu prakticky nelze. Jakýkoli prohřešek je kázeňsky trestán a odsouzený, který režim vůbec neakceptuje je většinou záhy navrhnut na přeřazení do věznice přísnějšího typu, čehož jsou si odsouzení vědomi, a z tohoto důvodu (byť účelově) alespoň částečně či formálně režim dodržují.

7. Aktivity, které mám stanové v programu zacházení:

- a) jsou pro mě povinností, kterou musím plnit
- b) navštěvuji rád
- c) nenavštěvuji, hledám výmluvy, jak se jim vyhnout
- d) nezajímají mě a nechodím na ně

Aktivity, které mám stanovené v programu zacházení:		
	1. skupina	2. skupina
jsou pro mě povinností, kterou musím plnit	28	28
navštěvuji rád	19	19
nenavštěvuji, hledám výmluvy, jak se jim vyhnout	0	0
nezajímají mě, nechodím na ně	3	1

Při otázce na oblibu či zájem o aktivity týkající se programu zacházení z tabulky jasně vyplývá, že obě skupiny odpovídaly téměř totožně. Ve většině případů berou odsouzení program zacházení jako něco, co jim bylo stanoveno jako součást plnění účelu výkonu trestu, a proto do aktivit docházejí. V nemalé míře je zde ovšem i vyjádřen fakt, že návštěva aktivit jim přináší uspokojení a navštěvuji je rádi. Vzhledem k velkému množství nevyužitého volného času, který mají především nepracující odsouzení, je zájem o aktivity pochopitelný. Dva ze tří odsouzených z první skupiny uvedli, že nechodí na aktivity z důvodu nezájmu, ještě doplnili údaj o tom, že jim (řečeno souhrnně) aktivity připadají neadekvátní úrovni jejich vzdělání a jejich triviálnost je natolik uráží, že je raději ignorují.

8. Při komunikaci ve výkonu trestu je pro mne nejtěžší:

- a) vycházet bez konfliktů s ostatními odsouzenými
- b) vycházet bez konfliktů s dozorcí
- c) vycházet bez konfliktů s odborným personálem (vychovatel, psycholog, pedagog, soc. pracovník atd.)
- d) nemám problém mluvit s kýmkoli

Při komunikaci ve VT je pro mne nejtěžší:		
	1. skupina	2. skupina
vycházet bez konfliktů s ostatními odsouzenými	8	10
vycházet bez konfliktů s dozorcí	0	0
vycházet bez konfliktů s odborným personálem	8	9
nemám problém mluvit s kýmkoli	32	29

Co se týká průzkumu úrovně komunikace mezi odsouzenými a okolím v rámci výkonu trestu, opět docházíme ke shodě názorů obou skupin. Velmi zajímavý mi připadá fakt, že ani jedna skupina neuvedla jakýkoli konflikt s dozorci. Přitom z vlastní zkušenosti vím, že k těmto konfliktům dochází poměrně často. Vysvětlujícím faktorem nulových odpovědí, může být to, že odsouzení je zřejmě berou jako běžnou věc, která je na každodenním pořádku a nemají potřebu je uvádět mezi faktory, které jsou pro ně nějak hůře zvládnutelné. Nabízí se i úvaha o tom, že odsouzení musí vycházet s dozorci bez konfliktů, a to zcela účelově, jelikož případné vážnější narušení vztahů mezi těmito dvěma skupinami, může pro odsouzené přinášet tolik nevýhod a omezení, že jim nestojí za to, aby si případné konflikty neuváženě vytvářeli.

Někteří odsouzení v souvislosti s odpovědí a), uvedli (řečeno souhrnně), že mentální úroveň, hygienické návyky a prostředí, ze kterého někteří vězni pocházejí, je natolik rozdílné od toho jejich, že vyjít s těmito lidmi je pro ně velmi těžké a komplikované. Nicméně dle odpovědi d) lze konstatovat, že většina odsouzených z obou zkoumaných skupin, nemá problém komunikovat s kýmkoli.

9. Na prostředí věznice, po psychické stránce:

- a) mně nedělá problémy si zvyknout a přizpůsobit se
- b) si zvykám a přizpůsobuji se, chce to čas
- c) si nezvyknu a nepřizpůsobím se nikdy, mám s tím problém

Na prostředí věznice, po psychické stránce:		
	1. skupina	2. skupina
mně nedělá problém si zvyknout, přizpůsobit se	10	16
si zvykám, přizpůsobuji se, chce to čas	20	13
si nezvyknu a nepřizpůsobím se nikdy, mám s tím problém	30	19

Z výsledků této odpovědi lze vyčíst, že nepatrně lépe psychicky snáší výkon trestu po stránce psychické odsouzení s nižším vzděláním. Zřejmě to souvisí s nároky na životní standard, taktéž tam figuruje i fakt, že recidiva u této skupiny je vyšší a tudíž opakované pobyty ve vězení způsobují lepší orientaci mezi vězeňskou subkulturou i

v prostředí věznice obecně. Nicméně z odpovědi c) je zřejmé, že více jak polovina odsouzených s vyšším vzděláním se domnívá, že zcela zvyknout si na toto prostředí nelze a téměř polovina méně vzdělaných odsouzených tento názor potvrzuje. Z odpovědi a) lze usoudit, že odsouzení ze 2. skupiny se lépe smiřují s realitou a zvyknout si na prostředí věznice jim mnoho problémů nečiní.

10. Ve výkonu trestu mi nejvíce vadí:

- a) nedostatek práce
- b) chování personálu
- c) chování ostatních odsouzených
- d) málo vzdělávání
- e) málo jídla
- f) málo osobního prostoru – přeplněnost

Ve VT mi nejvíce vadí:		
	1. skupina	2. skupina
nedostatek práce	7	8
chování personálu	3	2
chování ostatních odsouzených	7	10
málo vzdělávání	0	0
málo jídla	2	0
málo osobního prostoru – přeplněnost	31	28

Odpovědi na tuto otázku lze hodnotit tak, že pro vězně není palčivým problémem nedostatek vzdělávání, chování personálu či málo jídla. Určité problémy vidí v chování mezi sebou navzájem a také v nedostatečné zaměstnanosti během výkonu trestu. Všechny odpovědi jsou opět víceméně ve shodě, nezávisle na rozdělení skupin. Jak je vidět, není zde větších rozdílů mezi počty odsouzených jednotlivých skupin. Nejvíce odsouzené obou skupin tíží přeplněnost. Tento problém je v současné době celorepublikový a je jedním z největších problémů nejen pro vězně, ale i pro samotnou vězeňskou službu i stát obecně. Přiznávám, že osobně jsem nepočítala s tak velkým apelem ze strany odsouzených na přeplněnost, jaký vyplynul z odpovědí na tuto otázku. Je tedy patrné, že problém přeplněnosti je třeba i nadále řešit a nepodceňovat ho.

4.4 Závěr výzkumné části

V první části výzkumu jsem zkoumala druh trestné činnosti v závislosti na dosaženém stupni vzdělání pachatelů a následně průměrnou výši škody u trestného činu podvodu § 250 (§209) trestního zákona (trestního zákoníku), jako zástupce nejhojněji zastoupené majetkové trestné činnosti. Z výsledků je patrné (*Tabulka č. 3a a Tabulka č. 3b*), že pachatelé násilné trestné činnosti jsou jednoznačně převažující skupinou u osob s nižším vzděláním. Naopak pachatelé s vyšším vzděláním preferují trestnou činnost majetkového a finančního charakteru bez nutnosti použití násilí (*Tabulka č. 2a a Tabulka č. 2b*). Z *Tabulky č. 4* pak vyplývá, že průměrná výše finanční škody vzniklé trestnou činností je u pachatelů s vyšším vzděláním nepoměrně vyšší než u pachatelů s nižším vzděláním.

Lze tedy konstatovat, že hypotéza **H1: Pachatelé s vyšším vzděláním páchají, ve srovnání s pachateli s nižším vzděláním, ve vyšší míře především nenásilnou trestnou činnost se škodou vyššího finančního rozsahu,** byla verifikována.

Z výsledků druhé části výzkumu je patrné, že odsouzení s vyšším vzděláním nijak výrazněji neprokázali, že by se adaptovali na podmínky výkonu trestu lépe než odsouzení s nižším vzděláním. Obě skupiny odsouzených odpovídaly ve stěžejních otázkách týkající se adaptace shodně. Pokud se odpovědi v některých případech lišily, tak pouze v těch, kdy odlišný náhled na výkon trestu byl způsoben spíše rozdílnou sociální zdatností, psychickou odolností jednotlivců a také v míře znalosti vězeňského prostředí z dřívějších pobytů ve výkonu trestu. Nebylo tedy prokázáno, že stupeň dosaženého vzdělání odsouzených má vliv na míru adaptace ve výkonu trestu.

I v tomto případě lze tedy konstatovat, že hypotéza **H2: Dosažené vyšší vzdělání není předpokladem pro dobrou adaptaci ve výkonu trestu odnětí svobody,** byla verifikována.

Závěr

Jedním z cílů mé práce bylo najít odpověď, zda druh trestné činnosti souvisí se stupněm dosaženého vzdělání. Krátký výzkum prokázal, že u několika nejčastěji páchaných trestných činů je zřetelné, že se jí dopouštějí vždy zhruba vzdělanostně a osobnostně podobní pachatelé. Důležitá je především zjištěná skutečnost, že většina pachatelů a posléze odsouzených ve výkonu trestu je z řad méně vzdělaného obyvatelstva. Pro občanskou společnost je toto zjištění významné, čím vyšší je jeho vzdělanost, tím méně se ve společnosti vyskytuje pachatelů a odsouzených.

Druhý cíl mé práce souvisel s tím, zda dosažený stupeň vzdělání ovlivňuje adaptaci odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. Lze konstatovat, že se různé vzdělání odsouzení nijak extrémně neliší v tom, jak se ve výkonu trestu adaptují, co prožívají a jak přivykají jeho podmínkám. Ukazuje se spíše, že při nepodmíněném výkonu trestu je podstatnější sociální vyspělost a psychická odolnost jednotlivce, než dosažený stupeň vzdělání. Práce prokazuje, že nedostatečná úroveň vzdělání patří mezi důležité prediktory potenciálního kriminálního chování jedince. Taktéž jsem dospěla k závěru, že dosažené vzdělání nesouvisí přímo úměrně s intelektem osobnosti. Přesto je zřejmé, že vzdělání kultivuje osobnost a pomáhá jí lépe zvládat těžkosti každodenního života.

Pro přehled jsem rovněž v práci uvedla možnosti vzdělávání odsouzených již v průběhu výkonu trestu. Nabídka je široká, od doplnění základní školní docházky, vyučení, maturitních oborů až po studium na vysoké škole, a musím konstatovat, že má vzrůstající kvalitu.

Tato práce přispěje k lepší orientaci v problematice vzdělanosti pachatelů trestných činů a odsouzených osob. Při dalším zkoumání v této oblasti by se mohl doplnit i přehled preventivních vzdělávacích programů pro mládež, které fungují v rámci předcházení kriminalitě. Za zpracování by určitě stál výzkum opakovaně recidivujících osob, které v současné době tvoří velkou skupinu ve vězeňské subkultuře.

Ve společnosti bude vždy existovat skupina jednotlivců, která nebude dodržovat většinou stanovené normy a chování. Bylo by naivní si myslet, že existuje zaručený návod či recept na to, jak ze společnosti zcela vymýt kriminalitu. To ovšem neznamená, že bychom měli rezignovat na snahu kriminalitu potlačovat a zmírňovat její

následky, třeba zvyšováním vzdělanosti, i přesto, že v současné době přeplněnost českých věznic tuto snahu a práci vězeňského personálu negativně ovlivňuje.

Resumé

V první kapitole pojednávám o hodnotě vzdělání obecně, vzdělanosti pachatelů trestných činů a nabízím přehled nejčtenějších trestných činů páchaných v současnosti na území České republiky. U jednotlivě vybraných trestných činů se zabývám úrovní vzdělání pachatele.

Druhou kapitolu věnuji problematice vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, zmiňuji možné vzdělávací aktivity a programy, které jsou odsouzeným nabízeny. Poukazuji na existenci negramotných odsouzených ve věznicích.

Ve třetí kapitole nalézám vztah tématu bakalářské práce k oboru sociální pedagogiky, zejména využití oboru v rámci všech stupňů prevence kriminality.

Praktická část bakalářské práce obsahuje výzkum, ve kterém pomocí dvou výzkumných metod (analýza osobních spisů a dotazník) ověřuji dvě stanovené hypotézy. První hypotéza se zaměřuje na souvislost mezi dosaženou výškou vzdělání a druhem páchané trestné činnosti a druhá hypotéza ověřuje, zda stupeň dosaženého vzdělání odsouzeného má vliv na jeho adaptaci ve výkonu trestu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou, zda má dosažený stupeň vzdělání pachatelů vliv na druh jimi páchané trestné činnosti. Mapuje výšku dosaženého vzdělání pachatele trestného činu jak obecně, tak i jednotlivě u vybraných druhů trestných činů. Zabývá se úvahou, zda stupeň vzdělání může ovlivnit potencionální kriminální vývoj jednotlivce. Uvádí zákonnou úpravu a popisuje možné způsoby vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu. Zdůrazňuje nepostradatelnost oboru sociální pedagogiky nejen v oblasti primární a terciální prevence, ale i při zacházení s pachateli trestných činů a jejich případné resocializaci. Praktická část zkoumá v první části rozdíl mezi trestnou činností více a méně vzdělaných odsouzených a ve druhé pak jejich adaptací ve výkonu trestu v souvislosti s úrovní dosaženého vzdělání.

Annotation

The bachelor thesis deals with the Problem of Qualification Degree of the Offenders and Influence on sort of their criminal Activities. It conducts of reach of Qualification of Convict generally and also presents specific Elements of chosen criminal Delicts. The Thesis deals with Idea, if the Qualification Degree influence Development of the criminal Career. It presents legal Adjustment, who describes new process of the Education in the Imprisonment. It emphasize indispensable of the social Pedagogy, not only on the Area of primary and tercial Preventation, but research whole reeducation Process. Practical Part deals with the Difference of criminal Activities between the higher and lower Education Degree and in the second Part the Thesis focuses on Adaptabilities on Imprisonment Conditions and reach Degree of Qualification.

Klíčová slova

Klíčová slova:

intelekt, odsouzený, profil pachatele, sociální pedagogika, stupeň vzdělání, škola, pachatel, trestná činnost, trestní zákoník (TZ), trestný čin (TČ), výkon trestu odnětí svobody (VTOS), vzdělanost

Key words:

Intellect, Offender, Profil of offender, Social Pedagogy, Degree of Education, School, Delict, Penal Code, Criminal Act, Imprisonment, Education

Použitá literatura

A. Předpisy, zákony a vyhlášky

1. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., *Řád výkonu trestu odnětí svobody*
2. Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*
3. Zákon č.140/1961 Sb., *Trestní zákon*
4. Zákon č. 169/1999 Sb., *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody*
5. Zákon č. 555/1992 Sb., *Zákon o Vězeňské a justiční stráž*

B. Knihy

6. Blatníková, Š. *Pachatelé komerčního zneužívání dětí*. Institut pro kriminologii a soc. prevenci. Praha: 2009, ISBN:978-80-7338-091-5
7. Blatníková, Š., Netík, K. *Predikce vývoje pachatele*. Institut pro kriminologii a soc. prevenci. Praha: 2008, ISBN 978-80-7338-075-5
8. Čírtková, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion 1998, ISBN80-85858-70-3
9. Čírtková, L., Červinka, F. *Forenzní psychologie*. Praha: Support 1994, ISBN 80-86473-86-4
10. Danielová, K. *Rasismus a xenofobie v České republice*. Geografie - Sborník České geografické Společnosti. Praha: 2003, ISSN 1210-115X.
11. Gódtel, R. *Sexualita a násilí*. Praha: Český spisovatel 1994, ISBN 80-202-0512-8
12. Hladík, J. *Systém vzdělávání odsouzených*. Bakalářská práce. Brno: IMS 2010
13. Chmelík, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha:Portál 2003, ISBN 80-7178-739-6
14. Koukolík F., Drtinová J. *Vzpouřa deprivantů*. Praha:Galén 2008, ISBN 978-80-7262-410-2
15. Kraus, B. *Základy soc. pedagogiky*. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
16. Kraus, B. Poláčková, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2

17. Marešová, A. a kol. *Sonda do problematiky osob poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných*. Institut pro kriminologii a soc. prevenci. Praha: 2004, ISBN 80-7338-034-X
18. Matějček, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: SPN 1991, ISBN 80-04-24526-9
19. Radvan, E., Vavřík, M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS 2009
20. Rozum, J. *Výzkum trestného činu loupeže v Praze*. Institut pro kriminologii a soc. prevenci. Praha: 2005, ISBN 80-7338-047-1
21. Sak, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál 2007, ISBN 978-80-7367-230-0
22. Weiss P. *Sexuální deviace, klasifikace, diagnostika a léčba*. Praha: Portál 2002, ISBN 80-71-78-634-9

C. Časopisy a jiné zdroje

23. časopis Trestněprávní revue č.9/2010. Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminologických rizik a potřeb pachatele.
24. Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky. Interní materiál PČR
25. Ročenka Vězeňské služby 2008 a 2009. VS ČR
26. Sociologická sonda klientek o.s. ROSA a jejich dětí za rok 2009. Občanské sdružení ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy
27. Evropská vězeňská pravidla. Účelová publikace nadace Klíč. Praha: VV Praha-Pankrác 1996

D. Internetové stránky

28. <http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/>
29. http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/extremis/2000/pril_2c.html
30. <http://www.vscr.cz>
31. <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-374076.aspx>

Seznam příloh

- 1) *Dotazník*
- 2) *Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů v ČR*
- 3) *Přehled dosaženého stupně vzdělání umístěných odsouzených ve VTOS v letech 2008-2011*

Přílohy

1) *Dotazník*

Můj věk je:

1. Ve výkonu trestu odnětí svobody jsem :

- a) poprvé
- b) podruhé
- c) potřetí
- d) vícekrát

2. Moje nejvyšší dosažené vzdělání je:

- a) bez vzdělání
- b) základní, (nedokončené základní, nedokončené vyučení)
- c) vyučen bez maturity
- d) vyučen s maturitou
- e) středoškolské s maturitou
- f) vysokoškolské

3. Po nástupu do výkonu trestu pro mě bylo nejhorší:

- a) ztráta nejbližších
- b) ztráta soukromí
- c) omezení pohybu
- d) ztráta zaměstnání
- e) něco jiného, uveďte co:

4. V prvních týdnech po uvěznění jsem měl konflikt:

- a) s personálem věznice
- b) s jiným odsouzeným
- c) neměl jsem žádný konflikt

5. Volný čas ve vězení využívám :

- a) k sebevzdělávání
- b) ke sportu
- c) k psaní dopisů
- d) ke sledování televize, filmů, DVD
- e) jinak, uveďte jak:

6. Stanovený režim ve věznici:

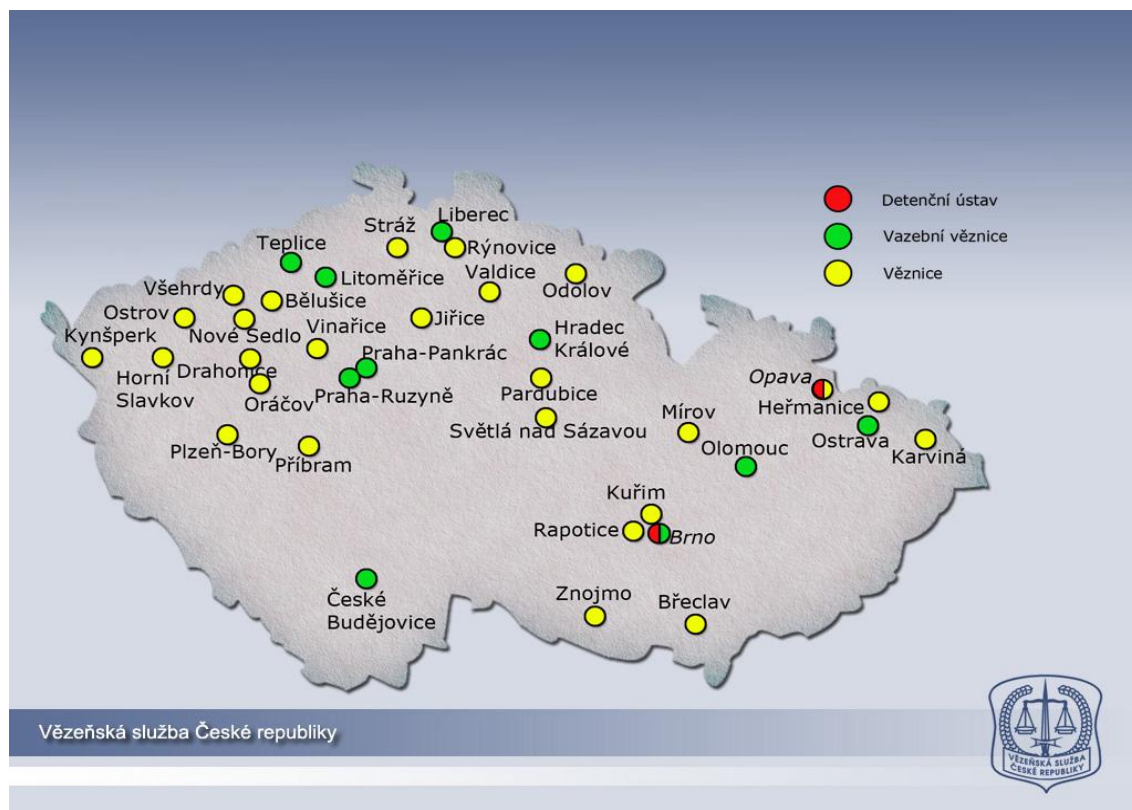
- a) mi nedělá problém dodržovat
- b) dodržuji z obavy před sankcí
- c) dodržuji s občasnými problémy
- d) nedodržuji

- 7. Aktivity, které mám stanové v programu zacházení:**
- a) jsou pro mě povinností, kterou musím plnit
  - b) navštěvuji rád
  - c) nenavštěvuji, hledám výmluvy jak se jim vyhnout
  - d) nezajímají mě a nechodím na ně
- 8. Při komunikaci ve výkonu trestu je pro mne nejtěžší :**
- a) vycházet bez konfliktů s ostatními odsouzenými
  - b) vycházet bez konfliktů s dozorci
  - c) vycházet bez konfliktů s odborným personálem (vychovatel, psycholog, pedagog, soc. pracovník atd.)
  - d) nemám problém mluvit s kýmkoli
- 9. Na prostředí věznice, po psychické stránce :**
- a) mi nedělá problémy si zvyknout a přizpůsobit se
  - b) si zvykám a přizpůsobuji se, chce to čas
  - c) si nezvyknu a nepřizpůsobím se nikdy, mám s tím problém
- 10. Ve výkonu trestu mi nejvíce vadí :**
- a) nedostatek práce
  - b) chování personálu
  - c) chování ostatních odsouzených
  - d) málo vzdělávání
  - e) málo jídla
  - f) málo osobního prostoru - přeplněnost

2) Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů v ČR

Obrázek č. 1 Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

3) *Přehled dosaženého stupně vzdělání umístěných odsouzených ve VTOS v letech 2008-2011*

Přehled dosaženého stupně vzdělání odsouzených umístěných ve VTOS v letech 2008-2011

Stav ke dni 31. 12. 2008		
Vzdělání	celkem	%
Bez vzdělání	35	0,19
Zvláštní škola	752	4,15
Nedokončené základní	630	3,48
Základní škola	7104	39,25
Vyučen bez maturity	7013	38,75
Vyučen s maturitou	420	2,32
Střední škola bez maturity	298	1,65
Střední škola s maturitou	1567	8,66
Vyšší odborná škola	17	0,09
Vysoká škola Bc.	33	0,18
Vysoká škola Mgr.	190	1,05
Vysoká škola Dr., Ing.	41	0,23
Celkem	18100	100

(ročenka 2008, VS ČR)

Stav ke dni 31. 12. 2009		
Vzdělání	celkem	%
Bez vzdělání	959	4,41
Zvláštní škola	697	3,21
Nedokončené základní	595	2,74
Základní škola	8489	39,06
Vyučen bez maturity	8369	38,51
Vyučen s maturitou	465	2,14
Střední škola bez maturity	186	0,86
Střední škola s maturitou	1602	7,37
Vyšší odborná škola	23	0,11
Vysoká škola Bc.	59	0,27
Vysoká škola Mgr.	159	0,73
Vysoká škola Dr., Ing.	131	0,60
Celkem	21734	100

(ročenka 2009, VS ČR)

Stav ke dni 31. 12. 2010		
Vzdělání	celkem	%
Bez vzdělání	53	0,24
Zvláštní škola	608	2,78
Nedokončené základní	622	2,84
Základní škola	8860	40,47
Vyučen bez maturity	8800	40,20
Vyučen s maturitou	536	2,45
Střední škola bez maturity	137	0,63
Střední škola s maturitou	1672	7,64
Vyšší odborná škola	13	0,06
Vysoká škola Bc.	64	0,29
Vysoká škola Mgr.	253	1,16
Vysoká škola Dr., Ing.	47	0,21
Cizinec - nezjištěno	227	1,04
Celkem	21892	100

(ročenka 2010 VS ČR)

Stav ke dni 31. 12. 2011		
Vzdělání	celkem	%
Bez vzdělání	55	0,24
Zvláštní škola	577	2,49
Nedokončené základní	597	2,58
Základní škola	9589	41,44
Vyučen bez maturity	9187	39,68
Vyučen s maturitou	573	2,47
Střední škola bez maturity	132	0,57
Střední škola s maturitou	1784	7,70
Vyšší odborná škola	20	0,09
Vysoká škola Bc.	80	0,35
Vysoká škola Mgr., Ing.	259	1,12
Vysoká škola Dr.	48	0,21
Cizinec - nezjištěno	253	1,09
Celkem	23154	100

(ročenka 2011 VS ČR)